

ALBANIAN

Supplementary Reader

Part I

August 1965

DEFENSE LANGUAGE INSTITUTE

1. DRUARI I GËZUESHËM

Napolioni I, që kishte dalë një ditë me shetitë më kalë, pa në një pyllë një druvar tue punue e tue këndue.

"Çe", tha me vete; "ky punëtuer e fiton bukën me mûnd të madh, e me gjithë këtë duket i lumtun !"

I u-afrue dhe e pyeti:

"Çka të bân kaqë të gëzueshëm ?"

Ai i u-përgjegj:

"Më ka falë Zoti shëndet e punoj me andje: a nuk kam, pra, arsye të jem i gëzueshëm ?"

"Sa fiton në ditë ?"

"Tre franga".

"Po, a mjaftojnë për ty e për familjen tande ?"

"Posi s'mjaftojnë; mbáj gruen e tre fëmijët dhe më teprojnë edhe t'ap të holla me kamatë e të paguej disa detyrë të vjetra".

"E si është e mundun ?"

"Ap të holla me kamatë tue i çue fëmijët e mij në shkollë; paguej dhe detyrët e vjetra tue i mbajtë prindët e mij."

2. KLLUKA

Mbrâmë - tha hâna - pashë në një kopësht të vogël, të rrethuem prej shtëpish së nalta, një kllukë me njëmëdhëtë zogj të vogjël. Një vajzë e kandëshme u-hodh në mes të tyne dhe pula, e trembun, nisi të kokoriste, tue i mbulue me krahë zogjt e vet.

Erdhi i ati i vajzës; unë e vijova udhëtimin tem pa u-mendue mâ për ta.

Sonte, tash pak kohë, shikova poshtë n'at kopësht. Gjithandej ishte qetsí, por në një ças e pashë prap at vajzë të vogël, tue ecë dalëngadalë bri kasolles, tue e çelë derën e tue shkue te pula e zogjt, të cilët u-shpërdanë menjherë tue cërcëru e tue i përpjekë krahët. Vajza i mori mbrapa.... Unë i shifshem nëpër një vrimë të murit . Fort m'idhnoi ajo vajzë, dhe u-qetsova vetëm kur i a behi i ati, i cili, tue e kapë për krahu, i bërtiti dhe mâ me t'egër se natën përpara.

Vajza uli kryet; lotët i vezullojshin në sýt e saj të kaltërt.

"Çka bân këtu ?" e pyeti i ati.

"Desha t'a puth kllukën e t'i lypi të falun për çka i kam bâ mbrâmë", përgjegji vajza tue qá, "por nuk guxova me të thânë".

I ati, i përmalluem, e puthi në báll bijën e vet: unë me dritën time i a putha sýt e gojën.

3. TË FYEMET E NDERËNAT

Kishte pasë qenë një herë një princ i ri. Ky, kur i vdiq i ati, u-bâ mbret. Ndër ditët e para të sundimit, tue qenë shumë i ri, shkoi të këshillohesh me një vetmitar të dijtun, që rronte në breg të detit, në një shpellë të çelun ndër shkrepë të një mali.

"Çka kërkon, o mbret i ri, prej plakut të shkretë?", e pyeti ky porsa e pá.

"Kam ardhë të të lypj një këshill. Unë s'dij ende të qeveris një popull e due t'u hýj në zemër shtetasvet të mij. Çka të báj?"

Vetmitari e shikoi e i tha:

"Të bájsh çka po të thom unë. Eja me mue"! Dhe e çoi në breg të detit, ku kishte mjaft rânë t'imtë. Aty e pyeti:

"A të ka fye kush ndonji herë?"

"Po", i përgjigji mbreti, "më kanë fye e kanë folë keq për mue."

"Merre prá, kët kallam e me të shkruiej mbi rânë emnat e atyne njerëzve që të kanë marrë nëpër gojë për të keq".

Mbreti e ndigjoi.

"E tashti eja mbas meje!" i tha vetmitari. Dhe e çoi në shpellë të vet, e aty e pyeti:

"Po nderëna, a ke pasë prej ndokujt?"

"Po", i a prití mbreti, edhe nderëna kam pasë mjaft".

"Gdhëni pra, mbi kët shkamb, emnat e atyne që të kanë bâ nderëna". E i dha një çekiç e një daltë, me të cilat mbreti gdhëni mbi shkamb emnat e njerëzvet, prej të cilëve kishte pasë nderëna.

"E tash", i tha vetmitari, "mund të shkojsh e ke për t'u-këthye mbas trí ditësh".

Të katërtën ditë mbreti u-këthye në shpellë të vetmitarit.

Ky e çoi prap në breg të detit e aty i tha:

"Këqyr!"

Në rânë s'kishte mbetë anji shêj prej atyne fjalëve që kishte shkruie mbreti. Gjurnat e njerëzvet, valët e detit dhe era i kishin zhdukë krejt.

Mbasandej e çoi te shpella e i tha:

"Këqyr tash mbi shkamb!"

Emant e njerëzvet, që i kishin bâ nderëna, ishin aty krejt ashtu si i kishte gdhënë trí ditë përpara.

"A more vesht? A e di tashti se çka do të bájsh?"

"Po, e di. Duhet t'i harroj të fyemet e t'i kujtoj nderënat. Të falem nderës e ndejtsh me shëndet".

Mbreti u-nis, veprói mbas këshillit të plakut dhe qe i lumtun e i dashun nga të gjithë shtetasit e vet.

4. DELJA

Delja e butë, mbassi kishte bajtë shumë të këqija prej shtazëve tjera, vojti një ditë përpara Perendis dhe i u-lut që t'i a lehtësonte disi vujtjet.

Perendija e ndigjoi dhe i tha:

"Edhe unë e shof, o krijatyrë e dashun, se nuk të kam dhënë gjë për t'u-mprojtë. Më thuej se çka mund të të bëj tashti që të të ndihmoj në nevojën që ke. A dishron që t'i forcoj kambët e tua me çapoj apor gojën tande me dhambë të prefët?"

"Ah, jo", tha delja, "nuk due të dukem si shtazë e egër".

"A do që t'a vë helmin në pështymë tande si gjarpënit?"

"Jo, jo", përgjegji delja, "pse gjarpijt janë të mënim prej gjithë njerëzvet."

"Po çka do, pra? A dishron që të të vë dy brina në ball tând e t'i ap fuqi qafës sate?"

"As këto s'i due, o At i mirë, pse kam frikë se do të filloj të zihem si sqept."

"E pra, duhet të jesh e zoja të bëjsh keq", i a priti Perendija, "për në daç që mos të guxojnë të të bëjnë të këqija të tjerët".

"A kështu qenka?" fshëni delja. "Atëherë më lë si jam, o At, pse drue se tue mujtë me bë keq, do të dishroj t'a bëj të keqen. Ma mirë t'a vujë një të ligë, se sa t'u a bëj të tjerëve".

Perendija e bokoi delon e butë për ato fjalë që tha, e qysh prej asaj dite ajo s'u-ankue më.

5. KASOLLJA E DHELPNËS

Kapi dimni, nisi të ftoftit e bora, dhe dhelpna filloi të mërdhitte, t'i u-repte lëvara e u-bâ për të ngordhë.

"Veç në nos daltë", tha, "kurr prendvera, se s'rrij pa e bë një kasolle sa të ngordh tmerisht unë kështu prej të ftoftit".

Prendvera doli, u-mbulue landa me gjethë e toka me bër, e dhelpnës i doli leshi i ri porsi kadife.

Një vocë e kandësime kishte ri në mëngjes barin; lodroi prej kënaqe, u-shkrrye, u-shtri mandej në kokërr të shpinës, ngrchi katër kambët përpyetë, e tue e hjedhë bishtin përsipri, tha: "Qo tash i a vuna kulmin kasolles".

Mëson përralla popullore se njeriu, deri sa të jetë ngusht për mend që s'pat, bân premtim që t'i dali përpara ngushticës që e kapi; por të dalmen aso ngushtico, harron premtimin, e ngushtica e zë përcëri, për mend që s'ka.

6. MIDHA

N'Azi të vjetër jetonte motit një mbret fort i pasun, të cilin e quejshin Midhë.

Në shtëpi të këtij mbreti shkoi një herë një prej Perendivet.

Midha e priti dhe e përcolli me shumë nderime, aqë sa Perendija mbet aqë i kënaqun sa i tha Midhës që t'i kërkonte çka t'i pëlqente më tepër, se kishte për t'i a dhënë.

Midha, me gjithë që ishte mjaft i pasun, nuk ishte i kënaqun me çka kishte, prandej i kërkoi Perendis nderën që të mund të këthente n'ar çdo send që ai të përkitte me dorë.

Perendija i a çoi menjherë dishirin në vend. Kështu Midha u-bâ më i pasuni i botës, por përnjherë edhe më fatziu i të gjithëve; pse edhe buka, që donte të hante, i bâhesh ar në dorë, e me ar njeriu nuk ushqehet.

Në këtë mënyrë Midha filloi të shkonte shumë keq; e me gjithë pasuninë që kishte, erdhi në një gjendje aqë të mjerë, sa gati vdiq uri.

I u-lut atëherë Perendis që t'i a merrte at peshqesh që ia kishte falë, e Perendija e ndigjoi dhe i tha që të shkonte me u-lâ në burimin e lumit Paktolos, rana e të cilit, qysh at ditë, u-bâ e artë.

7. UJKU E KALI

Një ujk shumë i fushëm shkonte tue kërkue me çka t'a nginte barkun. Vajti e takoi në një kal, që ishte tue kullotë në një livadh. Porsa e pá kalin, menjherë i tha: "Për Perendi, lum kali, jam tue të hangër!" "Mos m'a bân këtë të zezë!" i a priti kali, "Si po më ha ti mue?" "Mjaft po më dhimbesh", i a këtheu ujk, "por s'kam çka të bâj, sepse jam tue ngordhë uri". "Ani pra", thotë kali, "mbassi e paske qitë cekën njinend që të më hash, më ha! Por ka disa ditë, që më ka hý një thumb në kambë të mbrâme e është tue më dhimbtë fort. Po të lutem m'a hiq këtë thumb, e mbasandej më ha kur të dësh". Ujku u-afrue t'i a nxirte thumbin e kali i a rراسي shqelm ballit dhe e lëshoi lëmuç përdhë. Para se të ngordhte ujk, tha: "Mirë m'a bâni kali! Po unë mbassi babën mbathtar nuk e kam pasë, as gjyshin jo, mue mbathtar çka më çoi të bâhem!"

8. HARUSHA MIRËNJOFTËSE

Tue kalue një shtegtár nëpër bjeshkë, takon dy harusha. Korr të hiki prej frike, por njëna i bân shêj me kambë të shkonte e t'i hiqte një kûj druni, hÿ në shputë të kambës së mbrâno.

Shtegtari tue u-dridhë, e bân zemrën gûr, i afrohet e i a hjek. Mandej harusha i bân me shêj prap që t'i a diegi vendin e plagës me unë pishe. Për t'i a shpërblye nderën, që i bân, i prîni shtegtarit dhe e çoi te një zgavërr lânde, mbushë me mjaltë.

Ky kallxim përkon me përrallën e luânit t'Androkli, rob romak.

Androkli i paska pasë hjekë dikur ferrën prej kambe një luâni. Kur e qitën n'anfiteatër për të qenë shkye prej bishëvet t'egra, ai luâ e njofti bâmirsin e vet e i a shpëtoi jetën. Kët përrallë e kallxon Seneka, filozof latin.

9. SA POSHTË KA RA KATUNDI

Në një katund s'ishte kush që ndigjonte të bâhesh kryeplak. Frandej katundi u-bâ në një fjalë të zgjidhte për kryeplak mâ të keqin e katundit. I shkuen, prá, këtij te dera dhe e lutën që të ndigjonte të bâhesh kryeplak. Ky u-mundue t'i shpëtonte kësoj punë, por s'mujti, pse i ish in vû të gjithë. Mâ në fund dha fjalën se po u ndigjonte, por u lyp një kusht. U tha: "Kushdo i katundit që të vdesi, sa të jem vetë kryeplak, nuk do t'a shtini në dhë pa më thirrë përpara me te i vdekuni". Katundia dha fjalën se kët dishir kishte për t'i a krye. Kushdo që vdiste, e thirrshin kryeplakun te i vdekuni. Kryeplaku ulesh te i vdekuni e i thonte diçka në vesh; mbasandej i thonte katundit: "Tash futnie në dhë kurtë doni!" Mbassi kaluen do ditë, katundarët filluen të flitshin ndërmyjet tynë: "Çka do t'u thotë ky të vdekunvet para se t'i fusin në dhë?" Bân fjalë sbashku e shkuen me e pyetë. Mbassi i shkuen te shtëpija, i thanë se dojshin t'a pyetshin për një fjalë, dhe i u-lutën që mos t'i vinte keq. "Jo", u tha kryeplaku, "folni se nuk nuk në vjen keq". "Çka u thue të vdekunvet, para se t'i fusin në dhë?" "Po çuditom", u tha kryeplaku, "si nuk pasheni mujtë me e marrë vetë me mend. Unë u thon: Në ju pyetshin të parët tonë atje n'at jetë, si âsht tue shkue katundi, tjetër mos u thoni, veç kallxoniu kush âsht kryeplak, e atÿherë kanë për t'a marrë veç të vetë, sa poshtë ka ra katundi".

10. UNAZA

Nji babë u a dau pasunin të tre djelmvet të vet. I kishte mbetë edhe një unazë e kushtueshme. U tha djelmvet se unazën do t'a fitonte ai, që do të bënte një burrnë të madhe.

Djelmt u-shpërdanë dhe erdhën prap mbas tre muezjsh.

I pari tregoi se një zotni i kishte lënë një arkë plot me pare të verdha që t'i a ruente pa i lypë diftesë. Tha se do të kishte mujtë me i përvetsue por nuk e kishte shpërdorue besimin e atij zotnije; tha se kur erdhi i a kishte këthye arkën si i a kishte lënë, pa prekë kurrgjâ.

I ati i tha se punë të mirë kishte bërë, por kurrgjâ më tepër se çka i ishte dashë të bënte.

I dyti tha se kishte shkue një ditë bregut të një lumi dhe kishte pë tue rënë mbrendë një fëmijë të vogël. Po mos t'i a kishte ngjitur dorën, fëmija do t'ishite mbytur mbrendë; prandaj ishte shpëtuar n'ujë, e kishte kapur për krahu dhe e kishte shpëtuar.

Edhe këtij i tha i ati se punë të mirë kishte bërë, por kurrgjâ më tepër se çka duhet të bëjmë të gjithë; i tha se secili e ka për detyrë t'i ndihmojë shokut kur është në rrezik.

I treti kallxoi se një ditë, kur po shetitte, kishte pë prej së largu një njeri, i cili s'donte t'a shifte gjallë; atë e kishte marrë gjumi në buzë të një mali; pak gjâ po të kishte lëvizur do të kishte rënë poshtë i vdekun; tha se e kishte çue ngadalë ngadalë dhe se e kishte largue nga ai rrezik.

I ati e mori ngrykë dhe e puthi tue i thënë: "Të lumtë, ti e ke fitue unazën!"

11. ZELL E QINDRESË

Një njeri, që me andje të madhe vrente tubrrimin e shtëzëvet të vogla, pë një herë një thnegël, e cila me gjithë fuqi mundohesh me çue në banesë të vet një ashke të vogël. Ashkja ishte shumë më e madhe se thnegla vetë dhe i shpëtonte pa prap; por me gjithë këtë e kapte përsëri barrën e vet.

Njëzet e nëntë herë e çoi thnegla ashken deri në maje të banesës, por aqë herë u-rrrokullis me barrën e vet shpatit teposhtë.

"Tash më", mendoi burri i mirë, "shtëzëza e lodhun do t'i shporret asaj prove". Por jo, thneglën e vogël nuk e lëshoi zemra. Për të tridhettën herë i a ngjiti barrës, e me faqe të bardhë e çoi në banesë.

12. S'E VLEN KEÇI MIJËN

Nji katundar një herë i çoi një zotni një keç dhuratë. Si shkua disa ditë, shkoi e i thotë: "Zotni, kam nevojë të madhe shumë e më duhen një mijë gosh; a m'i ep vetë, apor më bëhe dorëzanim që t'i gjëj ke një vend tjetër?"

Zotni nuk e çoi gjatë, por thërret shërbëtorin dhe i thotë: "Merr e epia keçin këtu miku, se nuk i a vlen keçi mijën".

13. PLAKA E DHIT E EGRA

Kishte pasë qenë një plak e një plakë që s'kishin kurrnjë të mirë të shtëpija. Erdhi dimni e i gjet pa dru e pa ujë.

"A po do me shkue të bëjsh dru me gjylopënë", po i thotë plaku plakës, "apor të mbushish ujë me shoshë?"

"Jo", thotë plaka, "më mirë po shkoj të mbush ujë me shoshë".

Merr shoshën dhe shkon të mbush ujë, ndërsa plaku merr kresën e shkon tinëz e bën dru në mal e këthehet në shtëpi. Plaka s'po mundet me e mbushë kurrnjë pikë, mërziqet e këthehet në shtëpi pa gjë.

"M'a çel derën!", i thotë plakut.

"Oh! Jo", përgjigj plaku, "s'jam tue t'a çelë deri sa të bjerë bora deri në gjë".

Bie bora deri në gjë, kërset plaka në derë e thotë:

"M'a çel, plak, se ka rá bora deri në gjë!"

"S'jam tue t'a çelë", i a pret plaku, "deri sa të bëhet bora deri në brez".

Rá bora deri në brez e lyp plaka t'i a çelte derën; por plaku kishte pasë qenë i padhimbëshëm e i tha:

"S'jam tue t'a çelë për pa u-bà bora deri në fyt".

U-bà bora deri në fyt e shtëpija e vogël u-ambulue krejt prej bore. U-nis atëherë plaka nëpër borë e gjet shpellën e dhivet t'egra. Aty rrijshin shtatë dhë t'egra: më e madhja kishte shtatë sý, e dyta gjashtë, e treta pesë, e katërta katër, e pesta tre, e gjashta dy e më e vogla një sý.

U-fshch plaka e për gjithë ditë u a fshinte e u a pastronte vendin pa qenë diktue.

"Kush na e fshin kështu vendin?", po pyet ajo më e madhja.

"Kush na e fshin kështu vendin?", po pyesin tjerat.

Edhe vondojnë të rrijnë e të rruajnë. Rri më e madhja, por prej mërziqe e zë gjumi, e plaka bën punën e vet; fshin e pastron e fshchet prap.

"S'mujta me diktue gjâ !", thotë dhija me shtatë sÿ.

"Rrij vetë", thotë ajo me gjashtë sÿ. Por, për rrezik edhe atë e zë gjumi, e kështu u ndodh të gjithave deri në mâ të voglën.

Rri e ruen ajo mâ e vogla me një sÿ e shtihet se po flën.

Rrehet plaka e kujton se të gjitha janë fjetë, e nis të fshijë e të pastrojë, kur qe këcen dhija me një sÿ dhe e kap e i thotë:

"Të lumtë na, nâna jonë,
ti na fshin e na pastron,
ti na shtron e na mbulon!"

E çon plakën te dhít tjera e nisin t'a duen e bâhet plaka si zojë shtëpife. Milte dhít e zënte kos e bânte djathë e jetonte mâ së miri.

Një ditë u-nis plaka nëpër borë e shkoi te shtëpifa e plakut. Muer do kos me vete e një lugë. Plaku ishte shtrí për të vdekë pse s'kishte çka të hante.

Plaka e shikon prej dritorje dhe i a qet një lugë kos në gojë. Plakut i vjen fryma e bërtet: "Edhe një pikë, sorrë !". Plaka i a qet edhe një lugë. Plakut po i a kânde e bërtet: "Qit sorrë, të lumtë sqepi !". Atëherë plaka nis e flet: "Nuk jam sorrë si po kujton ti, por jam plaka që s'e ke lânë mbrendë, e rrij te dhít e egra tue hangër e tue pí gjithësa të due".

"Aman !", i thotë plaku, "më merr edhe mue, se kështu po vdes ùni".

"S'kam se si", i a pret plaka, "se më tremben dhít".

"Nuk t'i tremb", thotë plaku, "por aman mos më lê këtu !"

E merr plaka me vete dhe e çon te dhít, por ato sa e shofin, ikin e marrin shpatin.

"Çka më gjet !", thotë plaka. E vëhet t'i ndjelli nëpër mal:

"Haj, ca, cap, me dallap,
Haj, ca, dhí, me një brí".

E dhít erdhën një nga një e u-bashkuen prap e s'e dreshtën plakun, por e ushqyen gjithë dimnin e gjatë.

14. MARIMANGA, KUNGALLA E BLETA

Ndër kohë shumë të lashta jetonte një grue e vejë me tri vajza, të cilat mundohesh t'i rritte me mësim të mira e të njerëzishme. Mjerisht për dy të parat i shkoi kot mundini. Vajzat u-rritën e ishin të trija njëna mbas tjetrës. Sado që e ama mundohesh t'u a lëshonte punët e shtëpis në dorë, me gjithë atë të bijat në vend që t'i ndiqshin mësimet e s'amës,

e kalojshin kohën më fort ndër fqij. Vetëm vajza e vogël epte shpresë të mirë dhe e âma kënaqesh tue e pá në rrugë të mbarë. Nji herë e âma u-sëmue, s'qe më e zoja me u-mbajtë më kambë e i u-desh me rá në shtrat. Nji ditë, ishte vetëm në shtëpi, pse të bijat, a për nji arsye a për nji tjetër, kishin shkue ndër fqij.

Si u-gjet ngusht, dërgoi nji fëmijë të huej për t'i a thirrë vajzën e madhe. Djali e ndigjoi, shkoi ndër fqij e nuk pushoi deri sa e gjet. Por kur vajza muer vesht se e âma po e lyppte, nuk u-trazue aspak e i përgjegji djalit që t'i thonte s'âmës se nuk mund të vinte, sepse ishte zënë tue ëndë do pëlhurë. Kur plaka e mjerë muer vesht se ç'përgjegje kishte dhânë e bija, u-turbullue, i rá zemra, e tue fshâ, e nami të bijën:

"Ëndsh e ëndsh e mos qitsh kurr gjâ në treg !"

E Perendit i ndigjuen të fshâmet e plakës e n'at ças ajo bijë e mbrapësht u-ndërrue në marimangë, që me të vërtetë ënd aso fijesh pa qitë asgjâ në treg.

Atëherë e shkreta nânë dërgon m'e thirrë vajzën e dytë, që me shoqe tjera po argtohesh. Tue ndigjue për t'âmën që po e kërkonte, nuk é çau kryet aspak e madje i përgjegji djalit se nuk kishte kohë të shkante te e âma, pse ishte tue këndue e tue vallzue. Kjo përgjegje e vrazhtë e pezmatoi zemrën e së mjerës nânë që fshâni e nami:

"Këndofsh e këndofsh deri sa të të plasi zemra".

Dhe Perendit e ndigjuen, e për ndeshkim e ndërruen at bijë të mbrapësht në kungallë, e cila gjithë verën kërkoi saqë na shurdhon e mandej pëlset. Së mbrâmi zemër plasta plakë çoi t'a kërkonte vajzën e vogël e kjo sa ndigjoi për hall të s'âmës, la argtimet e veta e fluturoi pranë shtratit të saj. Sa e pá e âma e uroi të bijën tue i thânë: "O bijë, qofsh ushqimi i të gjallë vet e drita e të vdekunvet". E Perendit e çuen në vend urimin e plakës, tue e ndërrue vajzën në bletë, që na ep mjaltin për ushqim e dyllin për qirij, që ndezen për shpirt të të vdekunvet. Dhe bleta qe gjithëmonë e nderueme dhe e çmueme; sa për të nuk guxon gojë njeriu të thotë se ka ngordhë, por ka vdekë.

15. DIJA E MANDARINIT

Nji muziktár i verbët, me lahutë nën sjetull, tue prekë tokën me shkop, kishte mrrijëtë deri te lumi i cekët, që e qarkonte qytetin e vogël në nji gjymësrrrethi, dhe s'dinte si të dilte n'anën tjetër të lumit. Kur qe, i a behi nji tregtár voji, që shtegtonte dhe i tha: "Eja, se po të qes unë përtej lumit, por n'a mbaj ti trasjen e të hollavet".

I verbti i hypi në shpinë tregtarit dhe e mbante në dorë trasjen e rëndë me të holla bakri, që tregtari kishte fitue tue shitë voj.

Kur mrrijtën në bregun tjetër, tregtari bâmirës bashkë me të hollat e veta desh të marri edhe ndonji falnderim. Por i verbti i tha se të hollat ishin të tijat, dhe menjherë filloi të bërtitte tue i u-qá qiellit e dheut, tue thënë se atij, lypsit të mjerë, dojshin t'i a grabitshin të hollat. Kot kundërshtoi tregtari. Të dy zihsit vrapuen te Mandarini, i cili ishte gjyqtari i qytetit, i ranë në gjëj përpara, dhe secili bënte bë se të hollat ishin të tijat.

Mandarini i ndigjoi me qetsí, u báni disa pyetje dhe mbasandej tha: "Po i a lámë Perendis s'ujit t'a dajë kët çashtje!" Urdhënoi t'i sillshin një ënë të madhe me ujë, i futi të hollat mbrendë dhe i përzieu mirë e mirë. Mbasandej u-ngrit, u-krrus mbi ënë t'ujit dhe shikoi mbrendë me kujdes.

"Të hollat janë të tregtarit të vojit", tha Mandarini, "e ti, muziktár i verbët, ke për të pasë një qind shkopíj!" Të gjithë u-habitën.

"Këqyrni këtu!", tha Mandarini. "Përmbi ujë ka dalë voji. N'i pastë fitue të hollat tregtari tue shitë voj, do t'a bajnë ato gjurmën e zebes së tij".

Mbi ujë shifeshin vërtetë do pika të mëdhaja voji. Populli e lavdoi dijen e Mandarinit dhe jashtë bërtitte muziktari i verbët prej shkopíjvet që po hante.

16. NDEROJE PUNËN !

Nji zotní duel një herë të shlodhesh në fushë dhe rá në një shteg të ngushtë. Pak hapa mbrapa e ndiqte shërbtori, i cili e bante pallton e zotnís.

Kur qe, tue gjimue nën një barrë të rëndë bari, po vinte për báll tyne një korrës. Zotnija u-shmang në një anë dhe e la punëtorin të kalonte. Shërbtori përkundrazi ngurroi në mes t'udhës dhe i u-ngërmue: "Malok i trashë ! A s'e di ti se duhet t'u a lëshojmë rrugën zotnivet ?".

Çartakandas u-këthye zotnija mbrapa e tha: "Jo, kurr ! Mue më përket të lëshoj rrugë, sepse s'jam i lodhun. Po s'uzujta t'i a lehtësoj barrën punëtorit, ásht faqe e zezë t'i a rándoj. Kush s'e nderon punën, s'e meriton pushimin !".

Shërbtori uli kryet turpnueshëm, korrsi u-gëzue për zemër të drejtë t'atij zotnije.

17. TRE QET E UJKU

Tre qe kishin pasë dalë në bjeshtë e kullotshin sbashku. Ndejtën gjithë verën e gjatë e tretën rrugë e s'dijtën mâ të këthcheshin te shtëpija, por i zûni vjeshta në mal. I hetoi ujku. "Të punoftë bafti", tha "se tek më ka ardhë nafaka te dera!". Dhe u sillet e shikon t'i a ngjisi ndonjënit, por s'mundet kurrsesi, pse qet, porsa e shifshin, afroheshin të tre shpinë për shpinë e qëndrojshin me brina.

Rá bryma e parë e bari filloi me u-paksue. Ujku i ishte ngjitë barku për kurriz, e nuk i u-dahesh qevet.

Nji ditë po i gjën dy mâ të rijt m'anësh e merr e u thotë: "Këqyrni, se edhe pak e tash po vjen bora; ai mâ i madhi është kah ju a mbaron krejt barin; është mâ mirë të më lëni t'a há, pse kështu ju keni për të pasë ushqim mjaft, e unë po shtýj edhe ndonji ditë".

"S'po thue keq", i a pritën dy qet e rij. Dhe kështu kaut të madh i shkoi kryet.

Rá bora e parë. Ujku po u sillet dy qevet, por s'po mund t'i presi pse ata të bashkuem shpinë për shpinë, qëndrojshin trimnisht.

Ujku vendon me i folë atij mâ të voglit. I afrohet e i thotë: "Këqyr, nuk tash po ngjat të bjerë bora tjetër e ti tash po hjek keq. Me pasë për të më lënë t'a há at shoqin tând, unë do të kishem mjaft deri në prendverë; në prendverë mandej dalin shqerrat e shtýj edhe mirë".

Rrçhet i vogli dhe e lën ujkun t'a bâjë punën e vet.

Nuk shkon shumë kohë e ujku duket prap e i thotë kaut të ri: "Mjaft keq po më vjen, more shoq, të të há, por mbassi mue m'është mbarue mishi e tý t'është mbarue bari, s'kam çka të bâj". Dhe i këceu në qafë e e preu.

Përralla na mëson se ku është bashkimi është forca, e ku është dasija është shkatërrimi.

18. TË VOEGTIT

Mo dhânë jetën për atdhë, është nji virtyt i naltë, por ti nuk duhet të qesish mbas shpine virtytet e vogla, o bir'in. Sot në nëngjës, tue ecë para meje, kur ti po u-këthejshe prej shkollë, kalove para nji grueje së vorfën, që mbante në prehën nji foshnje të sëmundë e mâ tepër vdekë se gjallë. Ajo të kërkoi ndihmë, por ti e shikove e nuk i dhë gjá, ndonse ti kisho të holla në kuletë. Ndigjo, o bir: mos u-mëso të kalojsh

para mjerimit, që të shtrin dorën, për pa e kujtue në ndonji mënyrë, dhe aqë më pak para një nane që të kërkon një lëmoshë për foshnjën e vet. Mendo se ndoshta ai fëmijë mund të ketë pasë urë dhe kujtoje kujdesin e asaj nane së mjerë. Merre me mend disprimin e nanes sate, po t'ishte e shtërngue me ndonji ditë me të thënë: "Enrik, sot nuk kam as bukë të t'ap !" Kur më takon t'i ap një ndihmë ndonji të vobegti, ai sillet e më thotë: "Zoti të ruejtë me shëndet ty e fëmijët e tú !". Ti nuk mund t'a marrish me mend ngushllimin, që i apin zemrës sime ato fjalë, dhe mirënjoftësin që ndiej për at të ngratë. Më duket se ai urim i mirë, me të vërtetë do të na e ruejë shëndetin për të gjatë mot, dhe kështu këthehem në shtëpi e kënaqun e tue mendue se ai i vorfën më dha më tepër se i dhash ! E pra, o bir, vepro në një mënyrë, që t'a ndigjoj at urim të merituem prej teje; nxir herë herë ndonji lek nga kuletat jote për t'a lëshue në dorë të një plakut pa mbështetje, të një nane pa bukë, të një foshnje pa nane. Të vobegtit e kanë për zemër lëmoshën e fëmijëve. Shiko se gjithëmonë gjinden të vobegët rreth shkollës. Lëmosha e një njeriu të rritun është një vepër dashunije, por ajo e një kalamanit është edhe një vepër përkëdhelje: është sikur të binte prej dorës së tij një lule dhe një lek përnjiheri. Mendo se ty nuk të mungon kurrgjâ dhe se atyne u mungon gjithëçka; se ndërsa ti lakmon të jesh i lumtur, atyne u mjafton mos të vdesin urije. Mendo se është një tmerim, që në mes sa ndërtesash së mëdhaja, nëpër rrugë ku kalojnë karrocë e fëmijë të veshun me kadife, të gjinden grâ e foshnje që s'kanë çka të hanë. Mos me pasë të hanë ! Ah, o Zot ! Fëmijëve si ty, të mirë e të zgjuet, t'u mungojë buka e gojës, në zemër të një qyteti, si bishëve t'egra në shkretë !

O Enrik, mos kalo më kurr para një nane, që të shtrin dorën, pa i a njomë me ndonji ndihmë !

19. MA E MIRA POROSI

Mbas një lajmi, që një tregtar kishte botue në fletore, se donte në tregtare të vet një shkarth, u paraqitën pesëdhjetë djelm.

Tregtari zgjodhi me të shpejtë njënin prej tyre dhe i përcolli të tjerët.

"Kish t'a dij", i tha një mik, "pse e pëlqeve shi këtë çun që s'ka asnjë porosi prej ndokujt".

"Po gabohesh", i u-përgjegj tregtari; "ky çun ka shumë porosi. Ky fshini këpucët, para se të hynë n'odë dhe nbylli derën, prandej është i kujdesshëm. I a dha karrigën e vet atij plakut të

shkjepët pa mendue hollë e gjatë; me këtë tregoi zemrën e tij të mirë. Hoq kësulën, kur hyni mbrendë, dhe i u-përgjegj shpejt e mirë pyetjeve të mija; prandaj është i njerzishëm dhe ka sjellje të mirë. Ngriti librin që unë deshtas e kishem lëshue përdhe, ndërsa të tjerët e shtynë me kambë apo morën në thue në të. Priti qetsisht e nuk u-furë - një dishmi e mirë për sjelljen e tij të njerzishme. Vuna ré edhe, se petkat e tija ishin të fshime mirë e se fytyra e duert e tija ishin të pastra. Po, a s'është kjo më e mira porosi? Unë ap më shumë për at gjâ, që dij për një njeri, mbassi t'a shof nja dhetë minuta, se për të gjitha fjalët tingëlluese e të mira, që shkruhen ndër letra porosije".

20. ZOGLA E DHELPNA

Zogla e dhelpna u-bânë një herë bashkë e menduen të mbidhshin një copë tokë.

"Ti", i tha dhelpna, "mblidh farën, e unë kam për t'a mbjellë". U-vû zogla aty-këtu e e bashkoi krejt farën.

"Tash na e mbille", i thotë dhelpnës, "se t'a bashkova".

"Jo", i a priti dhelpna, "me e mbjellë s'dij, por tash një herë mbille ti, e do t'a korr vetë".

I a hyni zogla punës e me shumë mundime e mbuloi farën kokërr për kokërr në dhë.

Fara bifti për bukurí, u-rrit, lidhi e u-poq.

"A po na e korr?", i tha zogla dhelpnës.

"Jo", i a priti dhelpna, "unë me e korrë s'dij, por korre ti e t'a fshij vetë".

"Si kështu?!", tha zogla. E u-vû, kËp ! kËp ! kËp ! e këputi grunin kallxë për kallxë e e mblodhi grumbull.

"Tash", tha, "unë e korra, e ti dhelpën, na e fshij".

"Jo", përgjegji dhelpna, "fshije ti dhe e dáj vetë".

I u-desh zoglës me e fshi grunin, e dau në një nën anë bykun e në tjetrën kokrrat.

"Mirë punove", tha dhelpna, "ti merr bykun e unë kokrrat".

"Çka t'a báj bykun?", i a priti zogla. "Unë e kam báj krejt mundin e tash të dal pa pjesë ! Kjo është e pa drejtë, e i qesim pleqt kur të dësh".

"Hajt", thotë dhelpna, "se po i qesim pleqt. Ti do të më biesh për plak një patâ të madh".

Kujtonte se po ha hëm farën, hëm patânin.

Niset zogla me e kërkue patânin e ndesh në mal në një gjâsend që i thotë: "Mos e merr për plak patânin, se dahesh keq, por merr njat langue, që është shtri në breg t'arës njatje poshtë".

Shkon zogla te langoni e e gjën tue ngordhë.

"Kumbár", i thotë zogla, "a më vjen për plak, se kam një davë me dhelpnën"?

"S'kam sesi, moj ndrikullë", i a pret langoni, "a s'po shef si jam bërë, por ndigjoje 'i fjalë: Në qoftë se m'a ngop barkun me kryelanë e gjalp, që të më vijë paksa forca, e në qoftë se m'a lyen shtatin me voj, sa të më zbutet pak lëkura e të mundem me lëvizë, atëherë po të vij plak e po t'a daj pleqnin më së miri".

"Kollaj", thotë zogla. "Po, a s'do tjetër veç? Eja mbas meje!"

Nisën.

Në një arë po punojshin pesë burra. Njaty afër kohës së cillës po i bënë zë e zoti i arës grues së vet e po i thotë:

- Oj grue, shpejto të na sjellish cillën.

Grueja e ndien. Kishte pasë bërë gati një kryelanë me gjalp. E vë tepsin mbi krye e nisat kah punëtorët me një fëmijë të vogël për dorë.

Zogla, t'a pamën, i thotë me zë të ulët langonit:

"Fshehu këtu, mbas kaçube, se s'po vonoj të t'ap çka lype".

Fshehet langoni, e zogla shkon e i del përpara fëmijës e kërcen aty ngjat si mos të donte me hikë.

"Oh! Nënë, zogu!", bërtet fëmija. E vëhet t'a kapi. Zogla nuk fluturon, por sillet aty ngjat tue e mundue fëmijën. E ama rrënet e kujton përnjimend se zogla s'hikën.

"Prit", thotë, "se po t'a zë nëna".

U tepsin në tokë e vëhet mbas zogut. Zogla, dalëngadalë, largohet, i bënë me shëj langonit t'avitesh me hangër e, kur e shef se po lëpinte tepsin, fluturon me hikë.

Këthehet grueja të marrë kryelanin; por, sa çuditet kur kujtohet se i a kishte hangër langoni.

Bahët bashkë zogla me langonin.

"Për një shteg", i thotë langoni, "më ke kënaqë e më ka ardhë krejt forca; tash veç të më gjëjsh edhe do voj sa t'a lyej shtatin".

"Kollaj!", i a pret zogla, "eja mbas meje".

Shkojnë në rrugë të vojnavet, ku po pushojshin do shtegtare e i kishin ulë për tokë rrëshiqat me voj. Të gjithë i kishte zënë gjumi e veç një po ruente.

Perr! Ulet zogla mbi një rrëshiq. Shtegtari e gjuen me një guralec e zogla s'luen vendi, por i dredhon pak sa. Pëfjû! E gjuen së dyti e zogla prap dredhon. Kap atëherë shtegtari një gur sa grushti e e gjuen me idhnin. Në vend që t'i binte zoglës, i rra rrëshiqit dhe e shkeu e u derdh voji.

"Çoni, burra", u tha shokëvet, "se na u-prish një rrëshiq". S'patën çka me mbledhë në të, por morën rrëshiqat e u-nisën.

"Hajt tash", i tha zogla langonit, "se të gjeta voj mjaft".

Shkoi langoni e u-shkrbye mirë e mirë n'at voj e i u-zbut lëkura e i ndriti qyaja.

"Kur të dësh", tha, "zogël, të vij për plak".

Merr zogla një thes dhe e shtie mbrendë langonin e shkon në Qafë të Shpellavet, aty ku kishte bërë me u-pjekë me dhelprën.

"Dhelprën!", thërret. "Hoja!"

"T'a pruna patânin, që më ke lypë për plak; por afrohu një herë".

Afrohet dhelpra e kujtohet se s'kishte patë e po thotë:

"I madh qenka plaku e si kodra-kodra e s'po mund t'afrohem fort ngjat."

Në këto fjalë zogla çel grykën e thesit e del langoni e i vëhet në shpinë dhelprës. Nga njëna, nga tjetri, deri sa dhelpra gjet një zgavërr në rrëzë të një lisi e, sa bëni të hynë mbrendë, e kapi langoni për bishti. Ajo ngreh e ky ngreh; i u-këput bishti e vetë shpëtoi.

Langoni i a çoi bishtin zoglës e i tha:

"Bishtin i a këputa e tash baje grunin ti vetëm, se s'të thotë më gjë".

21. LUTJA E MBRAME E TIM ETI

Një zotni i vjetër e i mbajtur mirë kallxoi një herë këtë ngjarje të jetës së vet:

Prindët e mij ishin bujq të thjeshtë dhe punojshin një tokë të vogël në katund. Mbassi dola prej shkollës, u ndihmojshem, mbas fuqisë sime, ndër punë, ashtu si i binte stina. E aqë më fort do të bëjshem kështu, mbassi im at ishte i vjetër dhe im vllë para meje, që deri atëherë kishte qenë kryeshtylla e babës, tash një vjetër gjindesh n'ushtri. Në këtë kohë ndodh një ngjarje, e cila gjithëmonë ka për të më ndejtë para shpirtit.

Posa i kishem mbushë gjashtëmëdhjetë vjetët. Ishem tue mbledhë sanë në livadh. Moti ishte i bukur e kosa e rrashqelja punojshin zellshëm që prej agimit. Mbas një dite së nxehët prirëj dielli përsëri nga prendimi, e mbassi unë e rrogtari e kishim mbarue punën në livadh, u-këthyem gëzueshëm kah shtëpija. Në rrugë të madhe, e cila prej katundit tonë të çonte në qytet, që ishte nja një orë larg, hasi me në im at, që mbante në krah një paqetë. "Po, nga po i a mba, babë?", e pyeta unë. "Kjo paqetë", m'u-përgjegj im at, "duhet të çohet që sonte në postë. Jot'âmë i ka bërë gati sot mbasdreke teshat, për të cilat pat shkruar yt vllë, e në mrrijshin sonte në postë, nesër mund t'i bijnë në dorë. Edhe një orë s'mbyllet posta; në mund u grafsha kambëvet, mrrij me kohë atje. Apo," vijoi rryeshëm im at, "mos po do ti t'a bëjsh këtë punë në vend tim?".

S'më pëlqeu aspak kjo punë, sepse ishem lodhshëm e dishrojshecm mâ fort pushim se një rrugë dy orësh. Përveç kësaj e kishem mendim me shkue në mbrâmë n'ushtrime të gjimnastikës, e më duhesh mâ parë edhe me u-lá e me u-ndërrua petkash. Në fillim desha të kundërshtojshem, sepse m'erdhi keq, që im át kërkoi prej meje një punë të tillë, tue pasë punue unë gjithë ditën e lume. Po mos të ndigjojshecm me shkue unë, pat me shkue ai vetë, sepse ishte burr i butë, i durueshëm e i vjetër. Porse m'u-duk si të më ndalonte një gjâsend mbrenda meje, që mos t'a diftoj çartakenden teme. Mbas një mendimi të shkurtë, sepse të gjitha ato mendime u-përshkuen si rrufeja nëpër kryet tem, thash unë: "Posi, babë; unë po e kryej kët punë".

I a dhash rrogatit kosën teme e baba m'a dha paqetën me këto fjalë: "Të falem nderit, Mirash; do të shkojshecm vetë, por nuk po ndihem krejt mirë sot".

Tue u-nisë, m'a qoku dorën e tha: "Të falem nderit, more bir, gjithëmonë më ke qenë bir i mirë". Me kaqë u-damë. Këto qenë të mbrâmet fjalë, që ndigjova prej gojës së tim eti; sepse mbassi e kreve urdhënin e tij e u-këtheva ngutshëm nga katundi, më duel rrogatari ynë përpara e më kumtoi me lotë ndër sÿ: "Yt át vdiq. I rá piká porsa u-dá prejteje tek mrrijti në shtëpi".

Që prej aso here kam pa shumë, po dita me ditë më del para shpirtit tim ajo ngjarje, dhe i falem nderit Perendis që s'i a refuzova lutjen e mbrâmë atit tim dhe që fjalët e mbrâmë të tija qenë: "Ti më ke qenë gjithëmonë një bir i mirë".

22. DETYRA E DJELMVET

- a) Bijt u a kanë detyrë prindëvet bindjen e ndigjesën;
- b) Do të rrijnë nën sundim të t'et deri sa të vdesi ky;
- c) S'mund të sjellin dorën më ta, as m'i rá ndesh fjalës;
- ç) Për çdo punë do të merren vesht me t'anë;
- d) Pa leje të t'et s'mund të shkojnë kund;
- dh) Pa leje të t'et s'mund të blejnë as s'mund të shesin gjâ, e as farë marrëdhânje s'mund të kenë me kënd;
- e) S'munden me hÿ dorëzânës, posë për aqë sa u bâjnë armët e brezit.
- f) S'munden m'e qitë t'anë në rrugë të madhe edhe pse â plakë fort;
- g) Djalit të parë i përket sundimi i shtëpis mbas vdekjes së t'et;
- gj) Vllai i parë do të pyetet për gjithëçka mbrenda e jashta shtëpije.

23. TË TRE MIQT

Nji njeri kishte tre miq. Dy të parët i donte; të tretit i rrinte ftofët, ndonse ky sillesh shumë më mirë me të. Nji ditë që thirrë para gjyqit për një padí që i kishin ngrehë pa pasë bënë asnjë faj.

"Cili prej jush", u tha ai të tre miqvet, "do të vijë me mua, që të më dali zot si dishmitar? Jam paditë si fajtuer e mbreti është idhnue fort me mua".

I pari ndër të tre miqt e tij i lypi të falun, tue i thënë se kishte disa punë të ngutshme për të krye e nuk mund të shkon te me të.

I dyti e përcolli deri te dera e gjyqit, por aty u-këthye me të shpejtë mbrapa porsa e pá gjyqtarin t'idhnuem. I treti, për të cilin të paditunit nuk i shkonte kurr mendja se do t'i gjindesh në ndihmë në ditë të ngushtë, hyni me të në gjyq dhe i duel aqë fort zot, tue dishmue se ishte i pafaj, sa gjyqtari e nxori menjherë të pafajshëm.

Edhe njeriu në këtë shekull ka tre miq. Si sillen këta miq në fill të mortjes, kur Zoti e thërret njerin përpara fronit për të dhënë arsye e veprave të veta?

Gjâja, miku më i miri e më i para e nuk shkon me të. Prindët, t'afërmit e miqt e tij e përcjellin deri te vorri e këthehen mandej ndër shtëpitë e veta. I treti mik, të cilin shpesh e kishte harrue në jetë, është vepra e mirë që ka krye. Vetëm ky e përcjell deri te fronti i Perendis, i bëhet fjalë mirë e i nxjerr përdhëm e hir.

24. VIGANI EGOIST

Çdo mbasdreke e kishin zakon fëmijët, kur dilshin prej shkollë, të hynishin e të luejshin në lulishtë të viganit.

Ishte kjo një lulishtë e madhe dhe e bukur, mbulue me bër të njomë. Andej e këtej, shpërdá mbi bër, dukeshin lule porsí hyj e dynëdhete pjeshka që në prendverë ishin plot me lule të njoma, barëhugë, e që në vjeshtë i kishin gëmat plot me fryte. Zogjtë vijshin nëpër pemë e këndoishin kaqë ëmbël, sa nga ndonji herë fëmijët e lëjshin lojën për t'i ndie. "Oh! Sa të lumtur jeni na këtu", i thojshin shoqishojt.

Nji ditë prej ditësh po këthehet vigani. Ai kishte pasë shkue në Kornwall nëpá mikun e vet Ogrin-in, e kishte ndejtë te ky shtëpi vjetër. Si kaluen këto shtëpi vjetër e s'kishte më çka t'i thonte, vendoi me u-këthye në kështjell të vet.

Kur mrrijti, ipá fëmijët tue luejtë në lulishtë.

"Çka po bëni këtu !" bërtiti plot idhnim. E fëmijët u-vûnë në t'ikun. "Kjo lulishtë është imja", tha vigani, "gjithëkush duhet t'a dijë, e veç unë mund të luej në të". E për t'u-siguarë më mirë, e rrethoi me një mûr të naltë e vûni nalt edhe një tabelë me këto fjalë: "S'është leja me hÿ në lulishtë".

Ishte përnjimend një vigan fort egoist. Fëmijët e shkretë nuk dijshin tash kurrsesi se ku të shkojshin për të luejtë. Provuën të luejshin në rrugë të madhe por kjo ishte plot pluhun e gurë, e fëmijëvet s'u bënësh me luejtë aty. Kur dilshin prej shkollë silleshin rreth atij muri tue shetitë e flitshin për at lulishtë të bukur që ishte mbrendë.

"Oh ! Sa të lumtun ishim na aty", thojshin.

Mandej duel prendvera e tănë ai vend u-mbush me lule e me zogj. Veç në lulishtë të viganit egoist ishte ende dimën. Zogjvet nuk u kishte anda të këndojsin tash që nuk ishin fëmijët, e pemët kishin harrue të bulojshin e të lulzojshin. Një herë veç një lule e vogël e qiti kryet jashta barit, por kur e pa tabelën, i erdhi kaqë keq për fëmijët, sa hÿni prap në dhë e shkoi të flënte. Të vetmit që ishin të kënaqun ishin bora e akulli. "Prendvera e ka harrue lulishtën", thojshin këta, "kështu tash jetojmë na gjithë vjetin !"

Bora e mbulonte barin si me një çarçaf të madh e të bardhë, e akulli i kishte ngjyë pemët mbarë me ngjyrë t'argjandit. Mandej thirrën verin, e edhe ky erdhi. Ishte pështjellë krejt në gëzof e bërtitë gjithë ditën, përreth lulishtës e frÿnte në tymtarët e shtëpivët që ishin aty pari. "Këtu është më mirë të rrijmë", thonte ai, "e do t'ishte mirë t'a thërrasim edhe breshnin që të vijë me na pã". Kështu i a mrrijti edhe breshni. Për gjithë ditë nga trí orë, pa i a dërrifte pullazin e shtëpis, deri sa i theu gati të gjitha tjegullat e mandej ngau menjherë në lulishtë. Ishte veshë krejt në ngjyrë hini e frymën e kishte si akulli.

"S'po mund të marr vesht, pse është tue vonue sivjet kaqë fort prendvera", thonte vigani egoist, që rrinte te dritorja, prej nga shikonte lulishtën e ngrime. "Shpresoj se shpejt do të ndërrojë moti".

Porse prendvera s'erdhi e as vera s'u-duk.

Vjeshta i falte secilës lulishtë pemë t'arta; vetëm lulishtën e viganit e kishte lënë pa gjã. "Ai është tepër egoist", thonte vjeshta. Kështu mbet aty gjithëmonë dimën e frÿnte veriu; breshni e bora këcejshin nëpër pemë.

Një ditë vigani ishte shtrë në shtrat, kur qe po ndien një muzikë për bukurí. Kaqë fort e preku, saqë kujtoi se muziktarët e mbretit po kalojshin andej pari. Porse s'ishte tjetër veç një trumcak që i këndonte para dritores; por kaqë kohë kishte kalue pa ndie zogj tue këndue në lulishtë të vet, saqë zâni i trumcakut i tingëlloi në vesh porsí më e bukura muzikë e dheut. Mandej breshni s'këceu më mbi krye të tij, veriu s'frÿni më e

nji erë e kândëshme i hyni mbrendë prej dritores. "Unë kujtoj se i a mrrijti më në fund prendvera", tha vigani; e këceu prej shtratit e këqyri jashtë.

Çka pá ?

Pá diçka për t'u-bindë ! Prej një bërë në mûr kishin hÿ në lulishtë fëmijët, e po rrijshin mbi degë të pemëve. Në secilën pemë që mund të shifte rrinte një fëmijë i vogël. E pemët ishin aqë të lumtuna me pasë rishtas fëmijët, saqë ishin mbulue plot me lule e shtrojshin âmbël degët e veta mbi koka të fëmijëve. Zogjt fluturojshin përreth e pingrojshin plot mall e lulet qitshin sÿt jashta barit të blërt e qeshëshin. Ishte një pamje për bukurí.

Veç në një skâj të lulishtës ishte ende dimën. Ishte skâji më i largët i lulishtës, e atje rrinte një fëmijë i vogël. Ishte aqë i vogël saqë s'mund të rrinte te degët e pemës, e prandej sillesh rreth trupit e qante me t'a këputë zemrën. E shkreta pemë ishte ende mbulue me borë e me akull, e veriu s'prante tue frÿ rreth saj. "Kacaviru, o fëmijë i vogël", i thonte pema, e i përkulte sa ku mundte degët e veta. Por fëmija ishte tepër i vogël.

E zemra e viganit u-shkri krejt kur shikoi jashtë. "Oh ! Sa egoist paskam qenë !" thonte. "Tash, po, e di pse s'donte të vinte prendvera. Unë due t'a vë at fëmijë të vogël mbi pemë, e mandej due t'i rrenoq muret, e lulishta ime do të jesi gjithëmonë si vend loje për fëmijë".

Kështu u-ul prej shkallësh, çeli dalëngadalë derën e hÿni në lulishtë. Por tek sa e panë fëmijët, kaqë fort u-tremben, saqë ikën menjherë e u-bâ prap dimën në lulishtë.

Veç fëmija i vogël s'luejti vendi, pse i kishte sÿt aqë mbushë me lotë saqë s'mujti me e pá viganin. E vigani i u-afroie si tinëz, e muer dalëngadalë në duer të veta e e vÿni mbi pemë. E menjherë u-ambulue pema me lule; erdhën zogjt e kënduen, e fëmija i vogël i hapi të dy krahët e vet, e shtërngoi viganin për qafe dhe e puthi.

E kur fëmijët tjerë e panë se vigani nuk ishte më aqë i keq, u-këthyen prap në lulishtë e me ta u-këthye edhe prendvera.

"Mbas sodit kjo lulishtë âsht jueja, o fëmijë të dashun", tha vigani, e muer një sqepâr të madh fort me të cilin e rrëxoi murin. E kur shkuen gjindja në treg në drakë, e panë viganin tue luejtë me fëmijë në lulishtë të vet, e lulishta ishte më e bukura e dheut.

Gjithë ditën luejshin fëmijët aty, e në mbrâme shkojshin te vigani për t'i thënë lamtumirë.

"Por, ku âsht shoqi juej i vogël", tha ai, "ku âsht ai fëmijë që kam vÿ mbi pemë ?". Vigani e donte përmbi të tjerë, pse ai e kishte puthë si e puth fëmija babën.

"Nuk e dijmë", përgjegjën ata, "ai ka dalë e shkue".

"Ju do t'i thoni që të vijë nesër me siguri".

Porse fëmijët i thanë se s'i a dijshin shtëpin e që kurr s'e kishin pá má parë. E viganit i hýni trishtim i madh.

Çdo mbasdreke, kur mbaronte shkolla, vijshin ata kalamáj në lulishtë e luejshin me viganin. Por ai i vogli, që donte viganin, nuk u-duk má.

Vigani i donte edhe fëmijët tjerë, porse kishte máll për at fëmijën e vogël, e shumë herë flitte për të. "Oh, ç'kishem dishrue t'a shifshem !" thonte shpesh herë.

Kaluen vjetë e vjetë, e viganin filloi të plakesh e të thihesh. S'ishte má i zoti të luente, e prandej mbështetesh më një karrigë të madhe prej nga vrente fëmijët e lulishtën. "Unë kam shumë lule të bukura", thonte, "por fëmijët janë lulet má të bukura që kam".

Një ditë dimni në mëngjes këqyrte prej dritorje tue veshë këpucët. Tash nuk e kishte má në mendim dimnin, pse e dinte se prendvera flënte e se prap do të çelshin lulet. Menjsherë, si i habitun, fërkoj sýt, e këqyri.

Çka pá ?

Ishte një send me të mrekullue. Në shkáj má të largët të lulishtës ishte një pemë mbulue krejt me lule të bardha për bukurí. Degët i kishte ari, e frytet argjandi ishin vjerrë në të, e nën të rrinte fëmija i njomë që ai aqë fort e donte.

Plot gëzim ulet viganin prej shkallësh e nget në lulishtë. Tue ngá shkel barin e i afrohet fëmijës. Por si i u-afrohe mirë, i këceu gjaku në krye e tha plot idhnim: "Kush ka guxue me të plague kësodore ?" Përse ndër shuplakë të duervet t'atij të vocërrí dukeshin shëjet e dy gozhdavet, e shëjet e dy gozhdavet dukeshin edhe ndër kambë të njoma .

"Kush ka guxue të të plagojë kësodore ?", bërtiti prap viganin, "më kallxo, e unë po marr një shpatë të madhe e po i a pres kryet !".

"Jo", përgjegji fëmija, "pse këto janë plagët e dashunís".

"Kush je ti", tha viganin, e një dhimbë e fortë i hýni në zemër, e u-ul në gjúj para fëmijës së vocërrí.

Fëmija báni buzën në gaz e tha: "Ti më ke lánë dikur që të luej në lulishtë tände, sot do të vijsh me mue në lulishtë teme, që ásh Parrízi".

E kur fëmijët tjerë shkuen të luejshin në lulishtë mbasdreke, e gjetën viganin të vdekun nën at pemë, mbulue krejt me lule të bardha.

25. DIELLI E HANA NË PASI

Çohet një ditë prej ditësh hana e shkon në pasi te dielli, mbreti i dritës. Shkëlqente me të pasë ande e, përveç do dhuratave të bukura, mblodh nëpër qiell edhe do tubza hýjsh e i a

çoi diellit. Si e kreu detyrën e vet, u-këthye prap në cakun e përparshëm.

Tash i përkithe diellit t'i a këthente pasin, por kishte rá ngusht e s'dinte ç'dhuratë t'i çonte: "Çka t'i çoj ? Çka t'i çoj"?

I rá në mend t'i çonte një parë petka të bukura të preme për shtat të saj. Thirr më të mirin hyll-rrobaqepës e i a diftoi dishirin; e hylli po e qet në rrugë për një punë, që veç ata hyj, që rrijshin përreth hânës tue u-përrallë me të, e kishin hetue.

"Po unë, more mbret", po i thotë hylli-rrobaqepës diellit, "si t'i a pres këto petka hânës, që s'm'a ka kurrnji ditë shtatin barabar, por sot frÿhet e rrumbullakohet e nesër thithet, e mbas do ditësh krruset si drapni. Tash ti që sundon mbi né e di sa s'dijmë të gjithë na sbashku, a më mëson si t'i a pres këto petka ?".

"Lêne, lêne", përgjegjet dielli. E shkon fÿll te hâna. Hâna mundohet me i bâ nderë e me i ardhë rreth mbretit të qiellit, por kur e shef me duer thatë, nis disi të vrâhet vetullash e i thotë trup në faqe:

"Kur kam ardhë me të pá, kam ardhë me një mijë të mira e përcjellun prej hyjvet më të bukur, që kam mujtë me bashkue rru-gës, e ti, lê që erdhe vetëm, po asnji send me thânë, s'je kujtue të më blesh !"

"Ashtu âsht;" i a pret dielli, "por jo krejt si thue ti. Tâné puna e dhuratës më ka bâ me e shtÿ ditë në tjetrën e mos të vÿ të të shof. Mendova, mori bijë, të të bie një parë petka dhe thirra më të mirin hyll-rrobaqepës të t'i presi, por kur ai më tha se tÿ po të ndërronte fytyra e shtati dita me ditë, e lash petkun e erdha njikështu si po më shef, veç mos me u-turpnue me tÿ. Nji fjalë po t'a thom: për në paç nevojë për dritë teme, merr në të sa të duhet për të hijeshue trupin tand, për tjetër, të mirë u-pafshim !". E u-çue e shkoi.

Hâna u-zbé prej idhnimit e qysh at ditë zÿ me e këqyrë diellin disi tërthuer.

26. GJUHA

Gjuha âsht një copë mish e një gjymtyrë e vÿme prej Krijuesit në gojë të njeriut për t'i shprehë me fjalë mendimet e veta. Gjuha i shërben fort njeriut në të përtypun t'ushqimevet e për t'i kapërdi, pse mbledh prej gjitha anëvet të gojës çka njeriu shtje për të hangër, e sjell andej e këtej për t'a përtypë e mandej i ep teposhtë. Por puna më fisnike e gjuhës âsht sidomos për t'i shqiptue fjalët. Dijetarët e bindun, thonë se âsht një

mrekullí e madhe me e pá kët vegël, që ka gjanësin e dy gishtavet, nga përshkruen bukurit e panumërta të sipërfaqes së tokës, të hapsinës së qiellit e të thellsivet të detit: flet gjuhët e panjehuna të popujvet të botës; mundet t'i ngushllojë të mjeruemit, t'i nxisi luftarët; t'a fyejë shokun, t'a gënjejë, t'i a marri nderën e sa e sa tjera. Gjuha lëviz lehtësisht, rrëshqet si njalë, ther si heshtë; largon miq e bân anmiq, shkakton shpottí e gaz; përhap pakënaqësi, e me një fjalë a të sjellme, ther keqas e shpeshherë edhe mbyt. Thotë Luc Apuleu se Perendija u a ka dhënë gjuhën bagtivet si mjet për të shti në bark at sasi ushqimi që u nevojitet, ndërsa njeriut jo vetëm i a ka dhënë si bagtis, por që t'i shprehi me të mendimet më qartas.

Mjeku kur shkon me pá ndonji të sëmundë, para se t'a pyesi a të shikojë për sheje tjera i thotë të sëmundit: "Qite gjuhën" e prej ngjyrës a zmadhimit të kësaj, prej ngadalís a shpejtësis në të luejtun; prej të rreshkunit, a çka dij vetë sa e sa tjera shêje, ai di të dallojë çfarë sëmundje ka e nga i vjen sëmundja.

Prandej edhe na kur duem të njofim një njeri, nuk kemi pse mundohemi të bájme shumë hetime, mjaft t'a vëmë ré si e ka gjuhën; e me fjalë tjera, të njofim çka qet prej goje e me të shpejtë kemi për t'a njoftë.

Mbassi e pamë çka është gjuha, të shikojmë tash si dahet gjuha.

Gjuha dahet dy farësh: gjuhë e mirë e gjuhë e keqe. E rrethuen një herë Ezopin disa djelmosha e me kushdi çfarë mendimi e pyetën: "Çka është e mira ase e keqja?". Ezopi i u-përgjegj: "Asht gjuha".

Gjuha e mirë flet fjalë e mësime të mira, e gjuha e keqe është, si thotë populli, gjuha e lashtë, flet keq, ase flet në mënyrë që e damton shokun nga ndera e pasunija. Me njat gjuhë që urojmë, shi me njatë shajmë, namim e mallkojmë...

Një herë i rá rasa një gjyqtari të gjykonte një njeri që kishte prozhmue shokun, e për t'i a mbushë mendën se i kishte sjellë një dam mjaft të madh shokut, i a vûni me detyrë që t'i zhdukte puplat e një pule tue i hjedhë prej një kumbonarje poshtë që t'i merrte era ato pupla; mandej të shkante te gjyqtari që t'i diftonte me dishmitarë se kishte veprue çka i kishte thënë.

Fajtori bâní me të shpejtë çka i tha gjyqtari e u-këthye që t'i diftonte se e kishte krye pendesën. Gjyqtari atëherë e detyroi që të dilte me i mbledhë ato pupla. Fajtori i çuditun përgjegji: "Zotní, nuk është e mundun; ato i ka marrë era e i ka shpërdá gjithandej e s'ka njeri që t'i mbledhi. Gjyqtari i a priti: "Mendo, pra, damin që i ke sjellë shokut me fjalë të tua; ato kanë marrë dhén e unë si do të të gjykoj tý?".

Tue genë pra se fort lehtas mund t'a damtojmë shokun me kët gjuhën tonë, arsyeja e lypën që të mundohemi me e ruejtë fort mirë, e mbassi Perendija na ka dhënë për roje të gjuhës, posë arsyes, edhe dy roje të mira, d.m.th. buzët e dhâmbët, mos të lámë të na dali për goje fjalë që të na bájne të pendo-hemi.

27. GJINDJA E VOBEGËT

Nji mbrâme Filipi qiti në dët barkën e vet të vogël me kariqa, tue shikue qiellin që kishte nisë të vrâhet. E shoqja me të tre fëmijët e vet e kishte përcjellë deri në breg. Ai i puthi të bijt e hÿni në barkë tue i thânë së shoqes: "Ndoshta s' do të shkrepni ndonji stuhí; Zoti e di se duhet t' u apim të hânë këtyne fëmijëve!". Mandej filloi të vozitte e mbas pak kohe u-suell prap nga e shoqja, e i tha: "O Rozë, mos të harrojsh... shko mandej e shife të mjerën Katë".

Nata erdhi menjherë. T' u api të hânë të bijvet, t' i çveshi, t' i vëjë të flëjnë; o Zot, sa punë për të bâ! Dhe ajo e vejë e shkretë e e sëmundë kush e di si pritte, me ata dy fëmijë në kolibën e vet. Ndërkaqë nisi me u-çue nji erë; i shoqi gjindesh në dët.

Për ngut e mjera grue i kreu punët që kishte për të bâ, mbylli mandej derën e shtëpis e u-nis...

Porsa duel jashtë nji erë e fortë gati sa s' e rrëxoi për tokë. Deti gjimonte fort, nëpër qiell përshkoheshin pa prâ vetimat; e kapi nji herë frika, por mandej prap eci në terr me zemër të trishtueme.

"O Zojë, pajtorja e detit!". Lutesh e shkreta, e, tue u-matë, mrrijti në kolibën e Katës. Gjeti derën çelë e hÿni. Në nji dritë të vogël që bânte nji kandil voji, pá njânin fëmijë që ishte kacavjerrë për shtrat të s'âmës e po e këqyrte.

"Katë, këqyr si të shikon yt bír! Do me të largue të keq". Kata nuk përgjegji.

"Mos flën?", tha me vete Roza dhe i a preku ballin. Ishte bâ gúr. "Çka po bân, moj njome e shkretë? Mos e ço nânën!", i tha atëherë e mjera grue tue u-dridhë, dhe e hoq foshnjen prej shtratit. Ky nisi të bërtitë e atëherë tjetri që po flente për tokë u-zgjue, e filloi edhe ai të qante.

"Rrini urtë", u thonte Roza tue i shtërngue për gjoks. "Rrini urtë se po e çoni nânën!".

E, tue folë, ndiente idhnin e fjalëvet të veta, nji të preme zemre, sikur nji që gënjen disa ferishte. Çka të bânte? Të thërritë gjindë? Aty afër s' ishte kush; bumbullimat s' prâjshin, në dët stuhija ushtonte; në shtëpi të bijt ndoshta e thirrshin; e vdekuna s' kishte mâ nevojë për asgjâ. Por ata dy fëmijë duhesh t' i a largonte prej andej. Kryet e Rozës rrifte si çekiç.

Përnjherë i dha vetes zemër, vûni nji rubë mbi fytyrën e së vdekunës, i mori të dy fëmijët ngrykë e doli tue u-lëshue në dorë të Zotit. Kur mrrijti në shtëpi të vet i vûni ata dy fëmijë në shtrat afër të vetëve e mujtí me dalë në derë për të pá stuhin, e i u-duk se kjo ishte tue prâ.

E pse kjo stuhí, kur peshkatari âsht në dët, e grueja e tij vuen në kët tokë e mundohet të bâjë mirë?

Kaluen orët: fëmijët të gjithë po flëjshin; Roza jo... Në

të zbardhun të dritës erdhi Filipi dhe e gjeti të shoqen çue.
"A ke ndigjue se ç'natë?", tha ai. "Nuk e kam lëshue veten,
pse do të mundohem për ty e për fëmijë, por krahët nuk më punoj-
shin mâ".

E u-ul me ndejtë tue këqyrë tokën e tue mendue se ne e nesre
s'do të kishin as bukë për të hangër.

"A!" tha mbas pak kohe, pse ndoshta kishte mendue se në
botë ka edhe mâ të mjerë se ai? "e te Kata a ke qenë?".

"Po", i përgjegji Roza tue u-dridhë; "ka vdekë".

"Pse po të dridhet zâni?"

"Ata fëmijë të mjerë s'kanë tashti as nânë".

"Asht e vërtetë!", tha Filipi, tue e shikue gruen e vet
ndër sý e tue e krue ballin: "Po! S'kanë nânë! Mos t'ishte...
Por na kemi tre tonët... e s'kemi bukë... me gjithë këtë! A
janë tonët fjetë? Eja Rozë me mue, eja të shkojmë e t'i marrim
ata fëmijë të shkretë e t'i bijmë këtu!"

Roza ndieu një ngushllim; e mori për dore të shoqin, e çoi
te shtretnit e fëmijëvet e i tha:

"Këqyri! Tek i ke këtu!"

"Qofsh bekue, moj grue!", tha Filipi, "ti me zemër tände
do t'a bájsh të Lumin që të mendojë për në".

Dhe i mbajtën të dy fëmijët, e u-bânë pesë me tre të tyne!
Vepra të mira që bájne nga një herë gjindja e vobegët!

28. QENT E SH'BERNARDIT

Qent e Sh'Bernardit janë shtazë të mëdhaja, leshatake e të
fuqishme fort, me turij të shkurtë e të gjânë e me veshë të
mëdhaj, me veshtrim të pikatun e me besnikí të jashtëzakonshme.
Atdheu i këtyne shtazëve fisnike është Streha e Sh'Bernardit në
Svicër. Këtu në këtë qafë mali të mallëngjyeshme, gati në gjí
të borës së përherëshme, dimni zgjatet deri në nândë muej, në
të cilin bie thermometri deri në 27 gradë Celsius nën pikën e
të ngrimit, ndërsa në muejt mâ të nxehët të verës çdo mëngjes
e çdo mbrâmje uji ngríhet akull dhe në të gjithë vjetin s'dij
a janë dhetë ditë fare të këthiellta pá ré a mjegullë. Vetëm
verës bijnë fiye të mëdhaja bore, se dimnit gati gjithëherë bie
breshní bore e thatë, kokërrvogël e e brishtë, dhe aqë e imtë,
sáqë era e rras dhe e përshkon atë nëpër çdo plasë dere a dri-
torje.

Udhëtimi mbi këtë qafë mali të vjetër, vetëm verës me mot
të mirë, është pa ndonji rrezik, se në dimën, kur hauset e hum-
bneret e shumta janë të mbulueme me borë, udhëtimi për shtegta-
rë të huej është sa i mundshëm aqë edhe i rrezikshëm. Gati çdo
vjetë e përpín ky mal flin e vet. Tash bie shtegtari në një

haus, tash e vorron ndonji ortek, tash e mbështjell mjegulla, saqë tret rrugë dhe vdes në shkretë prej së lodhuni e prej urije, tash e zë gjumi, prej të cilit nuk zgjohet më. Kush uçhëton nëpër ato naltësi në kohë të ftofët fort, ndien një dishirë e nevojë të madhe për gjumë. Të ftoftit, të lodhunit dhe njëformësija e krahinës e pëjnë veprimin e trëvet. Më së pari ngrihet gjaku ndër ënë t'imita të skajme të gjakut, mbasandej fillon me qarkullue më ngadalë në të gjithë trupin, deri sa të mëjë fare qarkullimi, më parë ndër gjymtyrë dhe së mbrami ndër trë. I kottulluem prej gjumit t'ambël e të qetë, vdes rrezikziu.

Pa veprim theroriplotë të mungarëvet fisnikë, Qafa e Sh' Bernardit vetëm pak muej të vjetit do të mund të kalohesh. Qysh prej shekullit të tettë i janë kushtue këta shërbimit dhe shpëtimit të shtegtarëvet; i gostisin dhe i përbujnë pa të holla. Ndertesat e forta të gurit në votra të të cilave kurr nuk shuhet zjarmi, në nevojë mund të përbujnë disa ginda vetësh. Streha është gjithashtu e pasun ndër ushqime. Por gjaja më e çuditshme është shërbimi i siguris, i përdorun çdo orë dhe i ndihmuem mjaft prej do qenve të permendun an'e kënd botës. Çdo ditë dy shërbëtorë të Strehës shkojnë nëpër vende të rrezikshme të qafës së malit, njëni prej më së poshtmes kasolle të Strehës përpjetë nga Streha dhe tjetri teposhtë. Në kohë të borës së madhe e ortiqesh trefishohet numri dhe shumë mungarë bashkohen me "hulmtojsit", të cilët janë të përcjellun prej qensh dhe që kanë me vete tërplote, huj, vigj dhe gjana ushqimi këndellse. Çdo gjurmë e dyshimshme ndiqet papushim. Pa prë tingëllojnë shëjjet, qent vrehen gjurmë për gjurmë. Këta janë mësue se si t'i ndjekin gjurmat e njerëzvet dhe shpeshherë dita me ditë i përshkojnë deshtas të gjitha rrugët e humbneret e bjeshkës.

Të gjetmen ndonji të shtanguem, vrapojnë si zhgjeta në kuvend, tue i rë rrugës më të shkurtë, lehin rrepët dhe me siguri u përijnë mungarëvet te vendi, ku gjindet ai që është në rrezik. Kur hasin në ndonji ortek, me nuhatje të hollë kërkojnë pale a po diktojnë gjurmën e ndonji njeriu, dhe si të befi kjo rasë, menjherë i a fillojnë të përpushin, që t'a nxjerrin jashtë të mbuluemin, e për këtë gjë u apin dorë më së miri këthetrat e forta dhe fuqija e madhe e shtatit të tyne. Po s'qenë të zotët vetë t'a shpëtojnë të shtanguemin, atëherë shpejtojnë e marrin ndihmë në kuvend. Shpeshherë kanë në qafë nga një shportë me gjana fuqihânse apo nga një gastare me vënë dhe në shpinë mbulesa të leshta. Numri i të shpëtuemvet nga këta qen veshtrakë është i madh dhe i shenuem me ndërgegje ndër regjistrat e kuvendit. Qeni më i permendun i kësaj fare ka qenë Barry, një shtazë e palodhëshme e besnike, që për sa që gjallë u a shpëtoi jetën më shumë se dyzet vetëve. Zelli i tij ishte i jashtërendshëm. Porsa shifesh kund prej së largu ndonji e rame bore a mjegulle, s'e ndalte gjë në kuvend. Tue kërkue e tue lehtë papushim, i përshkonte çdo ças viset më të rrezikshme.

Vepra e tij më e përmallshme për dymëdhetë vjetë shërbimi në kuvend rrëfëhet kësodore:

Nji herë ky qen gjet në nji shpellë akulli nji fëmijë gjymës të shtanguem, që kishte tretë rrugë dhe që e kishte pushtue gjumi i vdekjes. Menjherë filloi t'a lëpinte dhe t'a ngrofte me gjuhë, deri sa e zgjoi; mbasandej me të përkëdheluna dijti t'a joshte, që t'i hypte më shpinë dhe të mbahesh për qafën e tij. Kështu u-këthye në kuvend tue brohoritë me barrën e vet.

29. MJER KUSH S'E NJEF FATIN

Kishte pasë qenë nji herë nji njeri i ngratë, që sa më fort të mundohesh, aqë më pak i kishte fryt puna.

"Hé ! I mjeri unë, i mjeri !", thonte, "Si paskam lé pa fat!"

Nji ditë prej ditësh merr vesht se në nji vend, diku larg, jetonte nji dijetar i famëshëm. "S'e lâ", thotë me vete, "pa shkue t'a pyes, a do të ndesh ndonji herë në fat, apor jo". Shtërngohet për rrugë e niset. Ec, e ec, ndeshi në nji ujk.

"Ndeshja e mirë, bre cubi i malit !", i thotë. "Mirë se vjen, more i biri i Adamit", i a pret ujku, pse aso kohe flitshin edhe shtazët.

"Si ke shkue ? A ke mujtë me gjuejtë gjâ ?"

"Hé, mos pyet për mue", i a pret ujku. "Tash sa mot m'a ka ndrý Sh'Marku gojën: bie në tufë të berrevet e të dhivet e s'mund t'u bâj kurrgjâ. Këqyr nji herë se në çë mjerim kam vojte. E po ti nga je tue shkue kështu ?"

"Mue, lum miku, m'âsht pré fati e s'jam tue bâ hajr, e prandej jam tue shkue te nji dijetar i famëshëm mos po më difton ndonji fjalë të mirë."

"Po të porosis", i thotë ujku, "mbassi qenke tue shkue se tue shkue te dijetari, a m'a pyet edhe për mue, a ka çka i bâhet kësaj gojës sime ?"

"Po bre ! Mos kij kujdes, tash po e pyes e të diftoj kur të këthehem".

Vehët shtegtari prap për rrugë e mrrin në nji katund te nji mriç i mirë; aty gjën plakun e katundit. "Mirë se të gjëj !". "Mirë se vjen !". "A je burrë !". "Të paçim, a je burrë, si po je ? Po nga kështu ?". "Deri te dijetari", po i thotë shtegtari. "Due t'a pyes, a më ka mbetë kund fat në kët jetë, se â tue më shkue moti si â mâ zî".

"Po të porosis", po i thotë plaku, "mbassi po shkon te dijetari, a m'a pyet edhe për nji punë teme. Çka do me thânë, që për gjithë vjetë e kosis livadhin e e vë mullarë e për gjithë vjetë diçka m'a djeg ?"

"Mos kij kujdes", i a pret shtegtari, "se do t'a pyes e,

nga të këthehem do të të diftoj". Falet me të e vëhet prap për rrugë. Ec, e ec, e ec, kur qe në një shëj vendi ndesh në një mbretneshtë, që po i printe ushtrís, por nuk u-njifte se ishte grue. E ndalon mbretneshta shtegtarin dhe e pyet, se prej nga vinte e ku donte të shkonte.

"Kam dalë prej vendit tim", i a pret shtegtari, "prej mjerimit e jam tue shkue te një dijetár, për t'a pyetë, a më ka mbetë kund fat në këtë jetë, apor jo".

"Po të porosis, more djalë", i thotë mbretneshta, "mbassi po shkon se po shkon, a m'a pyet dijetarin edhe për një nevojë teme ? Zot, çka do me thënë", thueji, "që kurdoherë që bie në luftë, kurr s'fitoj ? Shtýhem deri diku fort mirë, e pa pritë e pa kujtue m'epet e mbrapshta e më sharron gjithë ushtrijs".

"Tash po e pyes", i thotë djali, "e aspak kujdes mos báj. Nga të këthehem, do t'a bie përgjegjen". Edhe vëhet prap për rrugë. Mrríjti në breg të një lumi; aty gjën një peshk tue u-përplasë nëpër záll.

"Çka bân këtu ?", e pyet shtegtari.

"Tash sa mot", i a pret peshku, "Kaqë ásht nga më mundon dhimba e krés, sa s'i pashë tjetër shpëtim vetes, veç për të këcye jashta ujit për t'u-përplasë në záll".

"Mo' bre,", i a këthen shtegtari, po ti, si do të plasish në záll ? Këce n'ujë dhe një herë e qëndro si të mundesh deri sa të këthehem vetë. Jam tue shkue te një dijetár i famëshëm për një punë teme e do t'a pyes edhe për tý, se ndoshta di të më kallxojë ndonji bár".

I mbushet mendja peshkut dhe përshëndetën me njëni tjetrin; peshku këcen n'ujë e udhëtari vëhet për rrugë e s'ngjat shumë e mrrin tek e mbrámja te dijetari.

"Mirë se të gjëj !"

"Mirë se vjen !". Falet me të e ulet e rri.

"Jam prej një katundi të largët", i thotë shtegtari, "e t'a kam mësý si njeri i mendshëm që je, për një nevojë teme, por të lutem mos më fsheh gjã !".

"Fol", i a pret dijetari, "e mos kij kujdes !".

Vëhet e i a difton fill e për pë jetën e vet e mandej e pyet edhe për ujkun, për plakun e katundit, për mbretneshtën e për peshkun.

Dijetari, mbassi mendohet mirë e mirë, sillet nga shtegtari e i thotë:

"Me trí fate që paske ti, as s'i ka pasë kush as s'ka për t'i pasë, por ç'dobí, se s'u a dítke vlerën e ke për t'i bân n'asgjã.

Ujkut m'i thuej që të hajë mã të parin njeri që të hasi, pse aty e mbrapa ka për t'i ndejtë goja zhdry.

Plakut ke për t'i thënë: rëmoje tokën aty ku ke pasë vù mullarët, se aty do të gjeish shkakun; hiqe andej e bân me të çka të duesh.

Mbretneshtës thueji: çveshi teshat e burrnís e veshu si grue.

Je femën e si femën nuk je për luftë, por për punë shtëpije; martchu, e për burr merr mâ të parin njeri që të hasish ! Ai ka për t'i pri ushtrisë sate e s' do t'i kalojë luftë pa fitue.

Peshkut shkelja kryet me kambë e aty për aty do t'i pushojë dhimba e krës".

I falet nderës shtegtari dijetarit e gëzueshëm merr rrugën me u-këthye në vend të vet. Mrrijti te lumi e aty e gjën peshkun e i a difton fjalën e dijetarit. Porsa i a shkel kryet me kambë, i del peshkut për goje një gúr i çmueshëm e menjherë i pushon dhimba e krës".

"Merre", i thotë peshku shtegtarit, "kët gúr, se do të bëhesh i pasun me të".

"T'u rritët ndera !, i a pret shtegtari, "se s'kam nevojë. Dijetari më ka thënë se me tri fate, që kam unë, s'i ka kush". E vëhet për rrugë e mrrin te mbretnesha. Edhe asaj i a difton të gjitha fjalët e dijetarit. "Pale", thotë ajo me vete, "si ka mujtë ai me i rá në të, se unë jam grue e jo burr. Deri tash s'ka mujtë me më diktue njeri i gjallë; ai as më njëf, as s'ka folë me mue. Duket se përnjimend diçka dijtka !" edhe pa tjetër sillet nga shtegtari e i thotë:

"Fjalët e dijetarit janë tue m'u-dukë me vend, e due t'i ndigjoj, e tue qenë se je mâ i pari burrë, që jam tue pá, mbassi e ndieva kët fjalë, po të shtrij dorën e të paça fat për jetë e qofsh njëheri edhe prisi i ushtrisë sime".

"Të falem nderës !", i a pret shtegtari me të shpejtë, "unë s'kam nevojë për kurrgjá, pse dijetari më ka thënë se me tri fate, që kam unë, as s' ka pasë, as s'i ka, as s'ka për t'i pasë kush". E u-nis në punë të vet dhe gjet plakun e katundit.

"Po, a u-këtheve - a ?". "Po, u-këtheva". "Po, a tha gjá dijetari për mue ?". "Po, more, ka thënë edhe shumë". E hyn e i difton gjithëçka i kishte thënë.

Aty për aty merr plaku punëtorët e shkon dhe e rëmon tokën për nën mullarë: s'patën çelë as dy pllambë e qe se ndeshen në një kazan të mbyllun. E nxjerrin, e çelin, e çka me pá?! Kishte pasë qenë kazani plot me pare ari.

"Të qofshin falë !", i thotë plaku shtegtarit. "Merri të gjitha e u a pashë hajrin ! Se në saje të Zotit e tândon s'ka për të m'u-djegë mâ sana".

"Të falem nderës", i a pret shtegtari, "unë s'kam nevojë për pare e as për kurrgjá tjetër, se më ka thënë dijetari: me tri fate, që paske ti, kurrkush në botë s'i ka pasë, s'i ka, as s'ka për t'i pasë".

"Merri paret, more krahtatë", i thotë plaku, "po ç'e do fatin mâ të mirë ?".

"Oh, s'kam nevojë, s'kam nevojë", përgjegji shtegtari. E vçhet prap për rrugë.

"Ti paç veten në qafë !", i thotë plaku e s'e shikon mâ.

Së mbrani ndesh shtegtari n'ujk. Kishte qenë bâ asht e lëkurë e po e lodhte urija fort.

"A kam farë shprese ?", i thotë ujku. "Çka ka thënë dijetari për mue ?"

"Mirë, mirë !", i a pret shtegtari. "Ha të parin njeri që të ndeshish, ka thënë dijetari, e goja ka për të mbetë zhdry për gjithëmonë".

Ujku mbledh gjithë fuqin që i kishte mbetë, i afrohet shtegtarit si tue dashë me i u-falë nderës, e kur i a pá gjasën, i këceu në fyt dhe e shkeu për së gjalli; kështu e shoi urin, që e kishte mundue për sa mot.

30. NGACMIMI I MUSHKAJAVET

Ndërkaqë vetmija ime erdhi e u-shtue. Dy të bijt e rojtësit, që së pari vijshin nga një herë për të ndejtë me mue, qenë shkruë në shkollë e, tue u rá, prandej, me ndejtë pak në shtëpi, nuk vijshin më te unë. Nâna e motra, të cilat, kur ishin fëmijët, ndaleshin edhe shpesh për të bisedue me mue, tash nuk dukeshin më veç sa për të më prû kafen e mandej largoheshin. Për nânën nuk më vinte gjithaqë keq, pse nuk diftohesh zemërdhimbëshme, por e bija, sado që disi e keqe në fytyrë, kishte do të këqyruna të këndëshme e fjalë që për mue e kishin at vlerën e vet. Kur kjo m'a binte kafen e thonte: "E kam pjekë vetë", më dukesh punë e madhe. Kur thonte: "E ka pjekë nâna", më dukesh spirilâng.

Për arsye se më binte rrallë të takoheshem me njerëz, nisa të talleshem me do pubrrëca që vijshin në dritore teme; tue i ushqye mirë, ato shkuen e grishën një urdi shoqesh, dhe dritorja u-mbush me to. I a vëjshem mendën edhe një marimange së bukur, që kishte ndë pëlhurën e vet në njânin mûr t'odës. Këtë e ushqeva me miza e mushkaja, e u-miqsue aqë, sa më vinte edhe në shtrat e në dorë e merrte prej gishtavet të mij prën e vet.

Të kishin qenë këto të vetmet kandrra, që vijshin me më pá! Ishim gjithënji në prendverë e mushkajat kishin nisë të shtoheshin, mund të thom, në një mënyrë të tmershme. Dimni pat qenë i butë e, mbassi fryni do erë në Mars, erdhi të nxehtit. S'ka si diftohet me gojë se si u-ndez ajri i atij strofulli ku unë rrijshe. Vendue shi nga Jugu, hën një pullaz plumbi, me dritore mbi pullaz të Sh'Markut, edhe ai prej plumbi, që vapën e vet m'a derdhte mbrendë krejt përmnershëm; mue më merresh fryma. Nuk më kishte rá kurr të provojshe një vapë që mund të ndrydhte gjithaqë. Gjithë këtij mundimi i shtoheshin mushkajat aqë me shumicë, sa edhe pse luejshe për së gjalli, unë ishom mbulue prej tyne, ashtu shtroja, tryeza, karriga, shtrati, muret, tavani, gjithëçkafja ishte mbulue e mbrenda ode ishin me mija,

që shkojshin e vijshin prej dritorje, me një të zukatun të fundit të ferrit. Të therunat e mushkajavet shkaktojnë dhimba, e, kur njeriut mos t'i dahan që në mëngjes e deri në mbrâmë, kur njeriut t'i bjerë me e vijue gjatë mërzin e kujdesit që të paksohet numri i tyne, pëson përnjimend shumë në shpirt e në trup.

Kur, tue vû ré një shplakë të tillë, i a njofta rëndimin e nuk mujta me nxjerrë që të më ndërrojshin burg, m'u-suell ndonji tundim që t'a mbytshe veten, e ndonji herë dreshta se po luejshem mendsh. Por falemi nderës Zotit, ishin trazime që nuk ngjatshin, e besimi më mbante gjithënji. Ai m'a mbushte mendën se njeriu do të pësojë, e do të pësojë me fuqi; më bante me ndie si njifarë kënaqësije ndër dhimba, gëzim se nuk po më nënshtrohte gjâ, se ngadhnjejshe mbi gjithëçka.

Unë thojshem sa mâ e mundëshme po më bâhet jeta, aqë mâ pak ka për të më rá me u-tmerue, kur, i rí sikurse jam, do t'a dij veten të gjykue me vdekje. Pa këto mendime paraprake ndoshta do të diftoheshe në vdekje burrë i ligësht. E mandej, a kam unë virtyte të tilla që të meritoj lumni ? E këto ku janë ?

Tue e shqyrtue veten me një shtërngesë të drejtë, nuk gjëjshem ndër vjetë, ndër të cilat jetova, veç rrypina kohe disi të pëlqyeshme: gjithë koha tjetër ishte plot me epshe të marra, me idhujtari, me virtyte krenare e të rrëjshme. Animirë përfundojshem unë, hiq keq, more i padëjë. Edhe për në të mbytshe njerzit e mushkajat me tërbim e padrejtësisht, njifi për vegla të drejtësis hyjnore, e rri pa zâ !.

31. MIKU

Në pikë të vapës sekretari i a behi më kál para kullës s'Uc Lleshit e vikati prej së poshtmi:

"Zotni Toger ! O Zotni Toger !"

Uc Leshi doli në krye të shkallës tue përgjegjë:

"Ç'â zâni ?"

Mandej si e njofti njerin, mori me u-ulë tue i bzâjtë mikut:

"Urdhëno !"

"Jo, jo, s'po rrij"; i a priti tjetri maje kalit, "por kemi marrë një urdhën prej Shkodre e erdha të t'a kallxoj. Ka ikë mbrâmë një gazetár prej andej, një asi shkollarësh që shkruajnë kundër qeveris e duket se është nisë me kapërcye kufinin këndeje nga ana jonë. Qeverija e kërkon këtë njeri. Duhet, pra, të vësh roje gjithandej që mos t'a lëmë t'a kalojë kurrresi".

Uc Lleshi u-mendue pak, e mandej tha:

"More, a e dini mirë që s'ka dalë përtej deri tash ?"

"E si ka pasë t'a kapi kufinin në një natë ? Ai mbrâmë, thash, ka dalë prej Shkodre dhe ditën, pa e pasë kryet çeliku,

s'ka guxue sigurisht t'udhëtojë !"

"Atëherë veç në fluturoftë për ajr, se n'actë për tokë, i gjallë kufinin këtej pari s'po t'a kapërcen. Po ti ndalu e pije 'i kafe".

"S'mundem, Zotni Toger; më pret krahinari. Do të dalim edhe na t'a ndjekim t'ikunin. Lamtumirë !".

"Udhambarë; e m'i thuej krahinarit që mos të bajë aspak kujdes përsa i përket punës sime këtu".

E me dorë dftoi rrethin e kufinit t'afërm.

• •

Sa u-nis sekretari i krahinës Uci i tha Mirashit, të nipit:

"Shko shpejt e m'i mblidh gjindarmët e m'i ço këtu sa më parë. Tue kalue nga prozhmi, lëshoi zâ Dodës edhe Nikollës e thueju t'a lënë punën e të ngasin te vetë. Hajt, shpejto !".

Djaloshi fluturoi e Uci i lypsi së shpejti uniformën, që e veshte vetëm kur thirresh në ndonji shërbim si ky; përndryshe hante at gjymës rroge në shtëpi si oficer rezervë e këqyrte punët e veta. U-vesh, mbathi opangat, ngjeshi armët e zdrypi poshtë n'oborr me pritë njerzit.

Burrë i shkurtë, me shpatulla të gjâna e të fuqishme, kambët pak si të lakueme, Uc Lleshi, me gjithë që flokët s'i kishte fort të thijnun, dftonte së paku pesëdhjetë vjetë të plota. Por vizat energjike të fytyrës së djegun prej diellit e sÿt si xixa dftojshin edhe se, për shpejti e guxim, nuk i a lënte dalë një të riu. Njeri me influencë n'at pjesë të Malcis ku banonte, kishte pasë prej qeveris grada e shpërblime për të përfshi forcën e madhe të tij, që përndryshe mund t'ishte e damshme, në maqinën e Shtetit. E nuk kishte qenë masë administrative e gabueme kjo për at kohë, pse qysh se Uci veshi uniformën, s'guxonte i aratisun t'u-ende n'ato ana edhe urdhënat e qeveris zbatcheshin më së miri. S'kishte nën komandë gjindarmë të rregullët, por njerëz besnikë, që i mblidhte në rasë të nevojës. Këta ishin gjindarmët e tij. Gjindë që shkojshin e vriteshin për të, pa kurrfarë shpërblimi, veç për nderim që kishin e për nderëna të vogla që atij i takonte me u bâ në qytet e në mal. Edhe at ditë, porsa u vojt lajmi, i a mrrijtën fluturim n'oborr të kullës, t'armatosun më së fortë.

Uci u a dftoi çashtjen gjithësesi e zbaroi tue thënë:

"E kemi do punë, burra. Do të na takojë ndoshta të rrijmë dy a tri netë pa fjetë. Duhet t'i hapim mirë sÿt e mos të lëmë as mizën të fluturojë".

Kurrkush më mirë se ai nuk i njifte shtigjet e ndryshme që të qesin në kufi, pse kishte pasë shpeshherë nevojë për to në rrasa të kritikshme të mëparëshme. Nga dy e dy i drejtoi njerzit

ndër vende ku i lypte nevoja e mbassi u-nisën të gjithë, u tha të bijvet, Dodës e Nikollës:

"Ngjeshni armët e eni me mue ! Ti Mirash, rri në shtëpi !
E u-ul me dy djelmte teposhtë.

Ecën pa folë. Doda e Nikolla, i pari shkurtalaq si i ati e i dyti me trup vigani, nuk guxoishin të çelshin gojë pa qenë të pyetur. Uci e kishte zakon, udhës të mendonte shumë e të flitte pak. Të bijt e dijsin që çdo mendim i t'et ishte për nderë e lumni të familjes.

"Kishte për të qenë shumë mirë për t'a hetue e për t'a zënë kët dreq shkollari. Kishem për t'a përcjellë unë vetë në Shkodër, për t'a dorëzue edhe me thënë qartas në qeveri se i ka ardhë koha që të më bëjnë kapiten. Në më daltë me e krye kët shërbim si duhet, kam të drejtë t'a çel gojën...".

Këto mendime e bënë Uci Lleshin në qejf. Punët i shkoishin gjithëmonë mbarë, prandej kur i ngulesh mendja në një send, ishte gati i sigurtë se, me pak durim e mjeshtëri, do t'i dilte në krye. Ishte njeri me orë. Vetëm një gjë nuk i kishte ecë deri n'at ditë, e kjo për të, ishte plagë e pambyllun që i a brente zemrën, ditë e natë. Vjetin para, shtëpija e Gjokë Vatës i kishte vrá të vllán, t'anë e Mirashit, e me gjithë t'orvatunin e të përpjekunin e tij e të mashkujvet të tjerë të shtëpis, ende s'kishte qenë i zoti t'i a merrte gjakun. Por s'ishte për t'u-çuditë: shtëpija e Gjokë Vatës, e annikut të përherëshëm t'Ucit n'at krabinë, ishte e fortë, edhe ajo me rreth të madh, e gjindët e saj nuk mund të vriteshin lehtësisht.

Kishin ecë m'at se një orë nëpër teposhte të malit, kur Uci Lleshi u-ndal e u tha të bijvet:

"Ju të dyve po ju vë në rojë këtu, te Shtegu i Barijvet. Jam i sigurtë se malcorët që e përcjellin at Shkodranin, do t'a këshillojnë që të dali nëpër kët grykë. Asht si më nján'anë e mendojnë se e gjëjnë të lirëshme. Ju po patët si, kapnie, n'ardhtë këtu pari; përndryshe, gjallë mos e lëni të kalojë...".

E Uci u-këthye vetëm. I u-ngjiti prap malit; në një shëj vendi ndërroi rrugë e vojt të kontrollojë një nga një rojet e vume nëpër shtigje, gjatë kufinit.

Kur mrrijti, lodhë e këputë, n'oborr të kullës së vet, po erresh.

Tue u-ngjité nalt, vendoi të hante shpejt e shpejt, të pushonte pak, të merrte Mirashin me vete e të dilte në rojë gjithë natën. Po t'a hetoishin kund t'aratisunin dhe, tue e ndjekë mjeshterisht, mund t'a futshin si në kurthë në ndonji shteg të zënan prej njerëzvet të tij. E aty t'a kapin me dorë.

Në çardak rrafi qerpikët i çuditun. Kishte pá dritë n'odën e miqvet e dy pushkë varë në krraba.

N'at ças doli grueja prej odës së zjarmit, e lajmueme nga zhurma e hapavet për ardhje të tij.

"Kush á n'odë të miqvet ?", e pyeti ai.

"Gjokë Vata...".

"Kush ?", e përsëriti pyetjen me zâ të plasun.

"Gjokë Vata me një Shkodranë".

Uci u-pré. Përqethje të forta i a mbuluen shtatin. Gjaksi i vllait në shtëpi të tij ? A ishte ândërr a zhgjândërr ?

Përmbloodh krejt forcat e vullnetit e u-shkund. Vari pushkën e vet brijë tjerave e u-mundue me u-këthiellë në fytyrë.

Hÿni. Miqt po rrijshin me Mirashin.

"Mbrâmja e mirë, burra, e mirë se ju ka prû Zotî".

Ata u-çuen më kambë. Uci u-muer ngrykë mâ parë me Gjokë Vatën, që ishte moshatâr i tij, por mâ i gjatë e me musteqe që i shkojshin dredha dredha deri në veshë e mandej me Shkodranin. Ky dukesh shumë i rí, ishte pak si i thithun e i zbetë në fytyrë, veshë alafranga.

Ndejtën. Uci qiti kutín e duhanit e u bâni cingare. Pyeti gjindët e vet:

"A u kení prû kafe ?".

"Kemi pí, kemi pí", thotë Gjokë Vata.

"Bini edhe nga një tjetër !", porositi Uci.

Për do kohë ngelën në heshtje.

Ucit i pikonte gjak plaga që e kishte të pambyllun në zemër. Gjaksin, që e kërkoi kot një vjetë rresht nëpër vetmit e bjeshkëvet për t'i rá pushkë lules së ballit, qe, e kishte përpara. E zakoni e detyronte t'a pritte e të bisedonte me të si me mâ të shtrëjtin dashamirë, mbassi i kishte rá mik në shtëpi ! Por idhnimin e përmbrendëshëm mbas pak kohe e kapërceu kureshta. Po pse, vall, Gjoka e bâni at hap të vështirë ? Tue shikue Shkodranin, Ucit diçka i shkoi nëpër mend si vetima, por s'desh t'a përtypte gjatë at mendim që e pezmatonte për së tepërmi. Dau t'i shtrohesh së keqes që e kishte takue, pa stërholime të kota mendje.

Mbassi, qysh në të hÿm, menjherë kishte vû ré se miqt mbajshin gjithënji të ngjeshun rrypat e fyshekëvet dhe armët e brezit, si u-pí kafja e dytë, u-suell prej tyne e u tha:

"Lironiu, burra !".

Gjokë Vata hoq revolverin me dorëz argjandi edhe rrypin e i a dha Mirashit. Ashtu bâni edhe Shkodrani.

Në rakí, të dy malcorët anmiq, biseduen mbi gjithëfarë punësh, tue u ndejtë larg, me hollësin e zakonshme të tyne, çashtjevet që mund t'i a prishëshin qejfin njânit ase tjetrit. Atij që i shifte të ndejun kundruell shoqishoqit, tue pí duhan e tue zbrazë gota rakije, kurr nuk mund t'i shkonte mendja që të nesërmen, po t'u-ndeshëshin kund, ata dy burra do t'i bijshin pushkë hekuri pa mëshirë njâni tjetrit. Shkodrani dukesh në kujdes; s'çelte gojë veçse t'i u-përgjegjte urimevet që i u-bajshin në pije. Uci e Gjoka kuvenduen mjaft, pa u-shikue gati kurr ndër sÿ.

Njatje vonë, mbassi kishin rrokullue një numër të madh gotash, Gjokë Vata çoi të veten e i u-suell Shkodranit:

"Për të mirë, Zotní, po të falem edhe unë me një gotë. Hi.

s'ke pse rri në mendim tash që je në besë t'Uc Lleshit".

"Priç të mirë, Gjokë Vata !" i a priti ai si tue u-zgjue prej gjumit. "Po më kande t'a ndigjoj kuvendin tuej, se sa për mendime më kan lodhë vetëm deri sa mujta me mrrijhtë te dera jote e në kët shtëpi".

Uc Lleshi kuptoi e uli kryet. S'kishte mâ pikë dyshimi; Shkodrani që i kishte prû Gjokë Vata në derë s'ishte tjetër veçse gazetari i aratisun, njeriu për të cilin ai kishte dyndë të gjithë njerzit e vet e zânë an' e kand shtigjet e kufinit. Mendime gjithëfarësh i a dogjën trût si flaka e rrufës.

"I mendshëm ky Gjoka, he shitoftu Zâna ! Mirë mjaft kishte mujtë t'a gjente mënyrën si t'a shpëtonte mikun Shkodranë edhe ndryshe. Por âsht i hollë ! E ka mendue se vëhesh në rrezik tue e ndjekë unë, jo vetëm si gjakës që e kam, por edhe si fajtuer përpara qeveris. E kishem marrë më qafë me gjâ e me shtëpi! Por i ka dalë punës para..."

Shqipnija ka zakone të çuditshme. Shtëpija e Uc Lleshit s'kishte njoftë kurr turp. Kushdo që e kishte mësy, kishte qenë i sigurtë se gëzonte mprojtje deri në shkatrrimin e plotë të saj. Nderi i shtëpis e zakonet e vendit rrijshin për Ucin përmbi çdo interesë, përmbi çdo urdhën qeverije e përmbi çdo ndiesi e arsye tjetër. Prandej fshâni e tha me vete: "E pat, kjo !" dhe tue u-sjellë prej Gjokës, përgjegji:

"Çka qoftë, lum Gjoka, e hajrit qoftë.... për kët mik, që as emnin s'po i a dij..."

"Shefqet Kadija", i a priti vetë Shkodrani, tue i a këputë fjalën për gjymës.

"Qofsh shëndosh !... Ndiç, si qesh tue thânë, çka qoftë e hajrit qoftë, për kët Zotni. Sa për mue, nuk do të kursehem me i a lá borxhin që na kanë lânë të parët për mikun. Mandej fundi, le të dali ku të dali !"

Mbas këtyne fjalëve u-shtruo sofrâ. Para se t'a kapte bukën në dorë, Gjokë Vata, mbassi kishte mrrijhtë t'a binte bisedën atje ku i duhesh, tha:

"Zoti t'a rritët oxhakun, Uc Lleshi !"

E tue e shikue për të parën herë drejt në sy, vijoi:

"Ky Zotni kurr mâ ngusht se sot nuk âsht gjetë në jetë të vet. Qeverija e kërkon, e po t'a zânë vaj halli i tij ! M'a ka mësy shtëpin e më ka ra në besë. Unë t'a kam prû që të m'a mrrish në besë e të m'a qitish shëndosh andej kufinit, pse e dij mirë që, pa ndihmën tânde, kufinin, në kët anën tonë, s'ka burrë që e kalon".

Uci më sa flitte Gjoka, e kishte vendue punën e vet. Përgjegji, tue e përpjekë edhe ai shikimin me atë të kundërshtarit.

"Unë për kët Zotni, do të bâj çka të më vijë për dore. Por nji herë po hamë e mandej do të mendojmë".

Hangrën.

Vonë mbas darke, i zoti i shtëpis u ngrit tue thânë:

"Burra, erdhi koha t'a bâjmë nji punë".

U-çuen të gjithë, ngjeshën armët, u-përfalën me grá e dolën. Gjokë Vata i a báni te dera e oborrit:

"T'ardhëshim për të mirë, Ue Lleshi. Unë po çaj kah shtëpija. S'á nevoja të vij me ju. Zoti të rritët jetën për çka i bân këtij Zotnije".

Uci i a këtheu:

"Qofsh me jetë e e mira të gjetët. Por ti vetëm nuk po shkon. Mirash, përcille !"

U-përqafuen të gjithë. Gjokë Vata humbi në terr, i përcjellun prej të birit t'atij që kishte vrá nji vjetë para.

Nata ishte e freskët, plot me hyj e pa hânë. Agimi s'do t'ishte larg.

Shkodrani shkoi nëpër errsi, i udhëhequn prej Ucit që i ndërronte hapat nëpër rrugë tănë gurë me siguri të çuditëshme. Mbas nji ore që po i bijshin teposhtes së malit, u-ndaluen ke nji shteg i ngushtë. Hynë në nji grykë, prej nga shifesh vetëm nji pjesë qielli i qindisun me ár të hyjvet. Diku, në nji vend, Uci lëshoi nji thirrje:

"Dodë ! Nikollë !"

Prej territ, nga fundi i grykës, erdhi përgjegja:

"Ç'á zâni ?"

"Unë jam: Uci; po ju, me kê jeni ?"

"Vetëm jemi".

Dy djelnt, si u-afruen, hapën sýt tue pá Shkodranin, por nuk bânë zâ.

Ulën kryet e u-vûnë mbas t'et.

Kur dolën nga gryka, që ishte mjaft e gjatë, qielli po qartësohesh prej lindjes. Përpara tyne rridhte nji përrue, me vargje të gjata shelqesh nëpër brigje. Ndrëçimet e para t'agimit nisën me u-dridhë mbi ujë që gurgullonte.

Uci tha:

"Tashti je i shpëtuem, lum Zotnija. Përtej përronit ást tokë e huej. Kam mendue se prej kësaj gryke do të dilshem kapitën e shumë drue që këtu mbrendë do të lá ndoshta edhe togerllekun. Por ani, s'ka gajle: pa besë e pa miq s'ka çka na duhet as jeta në këto malet tona. Udhambarë !"

"Paç të mbarë e Zoti të ruejtë, Ue Lleshi", tha gazetari, "Kët nderë s'kam për t'a harrue sa të jem".

U-përqafuen të gjithë, nji nga nji, me të.

Ai çveshi këpuçë e çarapë e e kapërcen përronin.

32. SHPELLA E POLIFEMIT

Tretë në detin e hapët ecte me shpejtsí anija e Uliksit, e nji dishír i madh për të dalë në tokë e shkrinte zemrën e Fatosit e të shokëvet të tij, pse tash sa kohë vuejshin për mungesë

ushqimi, e ishin të lodhun e të këputun gjymtyrësh prej udhëtimevet të gjata.

Por qe se në të zbardhun të një agimi të këthiellët, u duket lundërtarëvet bregu i pyllzuem i një ishulli me shkambij t'ashpër, por i bukur e me një limë të hapët e të sigurtë. Gjindeshin n'ishull të Katallâjvet, vigana me trup të bâshëm, e fort të përbindëshëm pse kishin një sÿ në ball.

Lanë anin në një vend të sigurtë të limanit. Uliksi zdrypën për të pá se çfarë njerzish banojshin n'at vend, njerëz t'egjër, apor mikpritës e bukëdhânës për shtegtarin e mjerë.

Dymëdhetë ndër shokë të vet mâ të mirë kishte zgjedhë Fatosi për t'a përcjellë, tue marrë me vete edhe një rrëshiq me vënë të mirë për t'i a dhurue asaj tryeze që do t'i pritte si miq. Si ecën pak buzës s'ujit e hÿnë në pÿll, u ra menjherë në sÿ një shpellë e madhe dhe e errët prej hijes së dafinavet. Gjindesh aty në vathë, një tufë dhësh, lanë nga bariu, i cili sigurisht jo fort larg prej atij vendi, kullotte grigjën e vet. Tek hÿnë Uliksi e shokët e tij në shpellë, mbetën krejt pa mend tue pá ênë plot me djathë, me gjalp e me qumësht e vathën mbushë me qingja e edha të dâm me rend, të mëdhajt, të mesmit e të vogjlit ndër këthina të posaçme. E në një skâj shifeshin tue pluskue mbi hirrë ênët e stanit e kupat ku për ditë bariu milte dhënt e dhít e veta.

Shokët, tue i pá të gjitha ato të mira, i u-lutën fort Uliksit që të merrshin asi bylmeti e disa qingja e edha e të këtheheshin shpejt n'aní, por Fatosi nuk desh: donte të shifesh me barin e me i pasë dhuntít prej tij.

Lundërtarët shtegtarë, si ndezën zjarmin e bânë një flí në nderim të Zojzit, hangrën asi bylmeti, pinë qumësht, e priten aty në shpellë që t'u-këthente i zoti.

Ky mrríjti nga muzgu i mbrâmes bashkë me grigjën e vet e me një barrë drû të thaça në krah; por mâ mirë kurr mos t'a kishin pritë, kaqë u shtini tmerin vetëm pamja e tij. Kur e lëshoi barrën e rândë për tokë, u ndigjue një shungullimë aqë e madhe sa të gjithë të trembun, e me ta edhe Uliksi, u fshehën në fund të shpellës.

Shtini mandej mbrendë berret, la cjepët e desht n'oborr e ai vetë, si hÿni i mbrâmi, me një shkrep të madh e të rândë, e mbylli grykën e shpellës.

ANJI NATË E TMERSHME

Katallâni mandej qetësisht nisi t'i milte me kujdes dhënt e dhít, tue vû pastaj nën secilën qingjin a edhin për të pí gjí. Ngjizi gjymsën e qumshtit të cilin, kur u-bâ shtalpë, e qiti ndër shporta të vogla xunkthash për të kullue hirra, e gjymsën tjetër e shtini ndër ênë që ishin aty pranë për t'a pí për darkë.

Kur te e vona vojti të ndezte zjarmin, atëherë, në dritë të flakës, i pá miqt që kishte në shpellë, e pa u-shqetsue aspak

u tha: "Gjindë t'ardhun prej së largu, kush jeni ju ? E prej çfarë brigjesh jeni nisë për të dalë në këto vende të largta? Mos jeni tregtarë ? A por si kusarë êndenî nëpër dët për plaçkë ?" Kështu i pyeti Polifemi me një zâ të trashë që qe mâ fort në gjasim të bumbullimës e që e ligështoi zemrën e madhe t'Ulksit e mâ fort zemrat e vogla të shokëvet të tij. E vetëm Ulksi, u-gjet t'i përgjegjesh e i tha:

"Na jemi Grekë që po këthehemi nga Troja, ku vojtëm mbas Agamemnon Atritit, vuejtëm shumë, ramë ndër lufta dhe fituem emën të madh lumnije. Veç në të këthyem, Neptuni na i përplasi e na i theu anit për shkamb, aty ku toka jote sos e shtrihet në dët me një thep të madh. Gjithëçka patëm i humbëm e mezi mrrijta me u-kapë me këta shokë në kët breg. Por Zojzit i qofshim falë për jetë, që na prû te ky banimi yt. Zojzit që ndigjon lutjet e shtegtarit të mjerë, larg votrës së vet". Kështu i u-përgjegj me fjalë të matuna Fatosi.

Katallani i egër nuk ndieu kurrfarë dhimbe, por zgjati të dy krahët e tmershëm, kapi përnjiherë dy shokë t'Ulksit, i ngriti përprjetë, e pastaj i përplasi për tokë, e gjak e trû u a derdhi përreth. E ata dy trupa të dërmuem i shkeu, i bânî copë copë me ato duer të fuqishme, e mandej si një luâ i ûnshëm në mal, eshtnat e mishin e rropullit të gjitha i përpini.

Qajshin, tue dënësë, Ulksi e shokët e tij nga shifshin me sÿ kët kob të mjeruem, e Zojzit i luteshin që t'a ndeshkonte një të tillë mizori e t'i shpëtonte nga ky rrezik. Katallani, si e pat ngopë mirë barkun me mish njeriu e pî mjaft qumësht, u-shtrî gjânë e gjatë në mes të berrevet e rá në pikë të gjumit.

Ulksi desh me e nxjerrë shpatën e vet të prefët për t'i a rrasë në krahnuer, por mendoi se një vdekje e tmershme do t'i kishte gjetë edhe ata aty mbrendë, pse s'do të kishin qenë të zotët m'e luejtë vendi shkrepin e rândë që zënte grykën e shpellës.

Prandej, tue dënësë e tue qá, pritën që të dilte drita.

ORË TË TRISHTUEME

Tek zbardhi drita e qielli u-kuq, bariu la shtrojën e ngurtë, bâ me xunktha të grumbulluem në një skâj, ndezi zjarmin, moli dhënt, e i vûni mandej secilës nën gjí qingjin e vogël, pa u-sjellë aspak nga miqt e shkretë, të cilët, të strukun në fund të shpellës, rrijshin të tmeruem tue mendue se do t'u vinte rradha edhe atyne për të qenë të përpim prej atij mizori.

E njimend, porsa i kreu ato punë të përditëshme, zgjati prap krahët e kapi edhe dy shokë të tjerë t'Ulksit, e me mish njeriu u-ngi edhe at mëngjes. E si e ngopi mirë barkun, e nxuer grigjën prej shpellës e me të shpejtë i a vûni prap grykës, pa kurrfarë mudi, at shkrep të rândë.

Shokët e Ulksit qajshin mbrenda shpellës shokët që u kishin vdekë e të trishtuem drojshin se po ajo vdekje e tmershme

do t'i gjënte edhe ata. Por nuk trembesh Uliksi, i cili në mendje të vet, s'bluente tjetër veçse si mund t'u a merrte shpejt gjakun shokëvet e si mund të shpëtojshin. E një mendim, menjihërë i a ndriti mendën.

Gjindesh në shpellë, lënë për tokë që të thahesh, dhe ende i njomë, një trung i madh ullini, që përbindshi i egër e kishte shkullë që të bënte me të një shtagë për t'u-mbështetë. Kaqë ishte i gjatë dhe i madh saçë në të pamund të merresh për një shtyllë anije, të një anije së madhe tregtare që me siguri çan tallazet e murme të detit.

Kët trung shkoi dhe e muer Uliksi, e preu tue e lënë të gjatë kund një gjashtë kambë, e mandej u a dha shokëvet që t'a pastrojshin e t'a lëmojshin.

Mbassi u-pastrue mirë, atëherë i bëni majen në një nën anë, e shtini në zjarm që të përcëllohesh e t'a forconte flaka dhe e fshehi në pleh, që gjindesh i grumbulluem në një skaj. Mandej qiti short ndër shokë që do të ngriheshin me të për t'i a ngulë Katallânit në shtëpinë e kuqun porsa t'a kishte zënë gjumi. E për fat shorti ra ndër katër shokët më të mirë, që edhe ai dishronte.

Nga muzgu i mbrames u-këthye bariu prej fushës, e kësaj here krejt grigjën e shtini në shpellë si të kishte ndonjë dyshim, a por pse kështu e kishte urdhënue Zojzi. E mandej u-ull që t'i milte dhënt e dhit e t'i mbarështronte si përherë. E si i kreu të gjitha punët, i muer prap Uliksit edhe dy shokë të tjerë e me mish të tyne u-ngi edhe at darkë.

Atëherë Uliksi i u-afro Katallânit, e tue i dhënë një kupë aso vëne që kishte prû me vete prej anije, i tha:

"Qe, o Katallâ; mbassi e ke ngopë barkun mirë me mish njeriu, pi tash këso vëne që të shofish se çfarë pije kishte n'udhëtim anija jonë".

E Katallâni muer kupën dhe e piu, e si i u-duk e mirë, kërkoi që t'i a mbushte edhe një herë.

"M'ep prap", i tha, "këso vëne të mirë dhe më difto emnin tând që të t'a shpërblej me një dhuratë kët të gostitun".

E Uliksi i a mbushi kupën plot e përplot me vënë edhe një herë, e prap edhe tri herë të tjera i dha të pinte e si e pa që filloi me i ra në krye, atëherë me dredhi i u-përgjegj kështu:

"Emnin tem do me dijtë ? Mue më quejnë Kurrkush. Me kët emën më thërrasin im'âmë dhe im'ât e të gjithë shokët e miqt. Te prindët, sigurisht, mbas dhuratës që më ke premtue, do të më këthejsh shëndosh".

E Katallâni mizuer, me egërsim i a priti:

"Si t'i há të gjithë shokët e tú përpara, tý, o Kurrkush, do të të há më të mbrámim. Qe se ç'dhuratë ke për të pasë prej meje".

Kështu tha e ra në kokërr të shpinës, kalamendë prej vëne, dhe e zûni një gjumë i rëndë.

ULIKSI VERBON POLIFEMIN

Atëherë Uliksi nxuer me vrik nga plehu hûnin që kishte fshehë, e vûni prap në zjarm që të kuqesh dhe u foli shokëvet që t'u epte pak zemër. Si u-përcëllue e u-kuq mirë, e hoq prej prushit e me katër shokët e vet shkoi aty ku përbindshi gjindesh shtri e në gjumë. Shokët i a ngulën hûnin e kuqun në gropë të sÿnit e Uliksi, tue rëndue mbi të, i a sillte rrotull si një turjelë që shpon ndonji dërrasë enije. Gjaku kullonte rrëkajë, vetulla, mlezat (kapakët e sÿnit) e minza (bebja e sÿnit) digjeshin e ndigjohesh në zgavër të sÿnit një kërcëllim i tmershëm sikur ushton një farkë atëherë kur farkëtari zhyt n'ujë të ftofët një sqepër a një spatë të kuqun prej zjarmit.

Të gjithë, të trembun, u-zmbrapën andej e këndej. Ai e hoq nga zgavra e sÿnit hûnin e lyem me gjak dhe e hodh larg e mandej thirri në ndihmë vllaznit katallâj që banojshin aty afër, ndër shpella t'atyne shkambijve të rrafun prej ere. Katallâjt nganë të gjithë te shpella e Polifemit mbas zânit të tij të tmershëm.

"Ç'të ka ngjâ, o Polifem ? Pse kështu na prish natën e kandshme e gjumin e âmbël ? Mos ka ardhë ndonji të t'a vjedhi grigjën ? A por me dredhî do që të të mbysi tÿ ?"

"Kurrkush", përgjegji Polifemi, prej fundit të shpellës.

"Mbassi s'âsht kurrkush", i a pritën Katallâjt, "atëherë e liga të vjen drejtëprej Zojzit e shpëtim nuk ke". E u-këthyen ndër shpella të veta. Uliksi, i cili të gjitha fjalët i kishte ndie, gëzohesh nga shifte se me një fjalë të vetme e kishte ëndë më së miri dredhîn e vet.

SI SHPËTON ULIKSI PREJ KATALLANIT

Katallâni, tue fshâ, prej dhimbavet të forta, me hamende vojti te dera e shpellës, luejti vendit shkrepin prej grykës, e u-ul të rrinte mu në të hÿme me krahë të shtrim, që të mund t'i kapte robët kur të dilshin bashkë me grigjën. Por Uliksi nuk e humbi veten, e zûni të mendonte se si t'a gjente mënyrën për të dalë.

Gjindeshin në grigjën të Katallânit disa desh të mëdhaj, të mbajtur mirë e me lesh shumë. Uliksi zgjodhi më të mëdhajt e i lidhi tre nga tre me degë xunkthash që përdoronte përbindshi për shtrat. Dashi i mesëm mbante nën bark një ndër shokë, e dy të tjerët për brinjë i ish in si mprojtje kundër Polifemit. Uliksi mori për vete dashim më të madh e më të bukur të grigjës, e u-fsheh nën bark të tij, tue u-kapë metë dyja duert.

Kur nisi t'agonte e qielli filloi të kuqesh, zûnë atëherë me dalë dhënt nga vatha për të shkue në kullosë, e Katallâni, me gjithë që ndiente dhimba të mëdhaja, të gjithë desht i preku një nga një në shpinë, e s'u-kujtue aspak se nën bark të tyre i ish in fshehë robët.

Uliksi, mbassiu-largue pak shpellës, kështu zûni t'a shpocitite Katallânin:

"O Polifem i pashpirt ! Në qoftë se ndokush të pyet se si u-verbave, diftoi se Uliksi, banues i Itakës dhe i biri i Laertit t'a humbi dritën e diellit".

Katallâni, porsa i ndigjoi këto fjalë, u-tërbue e me të shpejtë hoq prej malit një shkrep të madh dhe e hodh me turr n'at drejtim nga vinte zâni. Shkrepi kaloi brinjë anís, e rá në dé t'ue shungullue, e tue e çue përpjetë ujin.

Uliksi, i gëzuem për së tepërmi, vojti e u-bashkue me shokë.

At ditë ndejtën tue ngranë e tue pí, e pushuen at natë nëpër dé t'ue hapët.

33. DURRSI

Durrsi qe një skele deti fort e rrahun edhe para se Korinthasit t'a ngrehshin, sikur na kallxon historija, në vjetin 628 p.Kr., mbi kodrinat që e rrethojnë, kolonin e vet që e quejtën Epidamnus.

Ky qytet nisi të lulzonte së pari si limá tregtije për të hým të gjánave industrorë të Grekëvet e për dalje të prodhimet t'Ilirëvet.

Má vonë Republika e Romës, si filloi t'a shtrinte sundimin e vet në kët anë të bregut tonë, ngrehi në Durrës një koloní të madhe, e kët vend e quejti Dyrracchium. Por Durrsi nën Romakët nuk qe një vend krejt i shtruem; qe një qytet i lirë e pat tagër me pré parë të veta.

Prej bukuris së vendit e prej klimës së shëndoshët vijshin këtu për gjithë vjetë shumë pasanikë e familje bujare të Romës për të verue. Në Durrës banoi për do kohë edhe oratori i përmendun, Ciceroni, i cili kët qytet e quen "admirabilis urbs" e duket se n'at kohë ka pasë një popullsi shumë të madhe dhe ka qenë i përparuem e vend argtimesh; pse shkruente se do t'ishte i shtërnguem me u-largue prej zhurmës së tepërt që i a lodhte menden.

Në limá të hapët të Durrsit Pompeu mujti me i qëndrue furis së Cezarit e me i zmpapë ushtrít e rrepta të tija.

Si skele deti me rándësi, afër brigjevet t'Italis, qe prandej edhe shteg i mirë për të kalue ndër viset e mbrendëshme të Ballkanit. Prej këndej niste motit udha e vjetër Egnatia "Via Egnatia" që ndërtoen Romakët në të dytin shekull p.Kr. për të çue ushtrít e veta nga Elbasani, Ohri e Manastiri deri në Selanik e prej Selanikut nëpër Rumelí deri në Bizanc.

Ky qytet u-rrenue në vjetin 341 mb.Kr. prej një tërmeti të fortë, por u-përtri prap me të shpejtë në madhni të përparëshme.

Mbas sundimit të Romës, Durrsi qe pushtue prej shumë popujve

tjerë. Me 1351 rá në dorë të mbretit të Napolit, të Karlit t'Anjou, e ndejti nën sundimin e kësaj shtëpije mbretnore deri me 1368. Mbasandej u-pushtue prej Republikës së Venedikut, e cila e mbajti deri në vjetin 1501, kur rá në dorë të Turqvet.

Në vjetin 1272 një tërmet i tmershëm e rrenoi krejt e s'mujti me u-ngjallë má në pasuní e bukurí të moçme.

Hapsín e madhnín e këtij qyteti e dishmojnë rrenimet e disa mureve romake e bizantine që gjinden nga Veri-Prendimi nja 400 metra larg kështjellit të sotshëm, i cili, ndreqë prej Venedikasvet, shifet ende përreth.

Në këto kohët e vona Durrsi ka nisë prap të përtrihet e ásht bá një ndër skelet má të rrahuna të bregut tonë e qendër e gjallë tregtije, pse gjindet i lidhun me rruga të mira me të gjitha qytetet e mbrendëshme.

34. KORÇA

Mrrijta natën e s'pata fatin t'a kundroj qysh larg prej atyne maleve, kur fillon e duket tue ecë njeriu me automobil; kështu me të parin shikim, nuk mujt të m'a përllante sýni gjithë at pamje të natyrës që e rrethon e e stolis.

Ata çka më tërhoq vrejttjen má tepër qe shija e pastërtís, që, porsí shëj dallues i Korçarit, pashë në veshë e në mbathë, nëpër rruga të qytetit e ndër banime edhe të vobektvet. E rrëfej të drejtën, kaqë më kënaqi kjo punë, sa m'u-bá, si t'ishem kund përjashta n'Europë e jo në Shqipni. Zakoni që secila familje t'a fshijë udhën e madhe gjânë e gjatë sa merr shtëpija, më rá në sý, m'u bá si të dojshin t'i bájshin konkurrencë njána tjetrës për të mbajtë pastërtín, për stolí odash, për vendosje të pëlqyeshme orendísh, për një frymë, jo gjithaqë të madhnueshme, por simetrike e të përkueshme.

Qyteti i Korçës, tue bá pak përjashtime, ka në vete një njisí: shtëpit e stili i tyne, rrugat e shestimi i tyne, disi bájnë një njisí, çfaqen me një karakteristikë njimend mesatare, por të pëlqyeshme.

Në Korçë, në çdo pikëpamje ndihet frymë qytetnimi. Kët punë Korçari, kryesisht duhet t'i a dijë të dalunit përjashta anë e kand në botë, e pasunivet, që deri tash para do vjetëve, prej gjithëkah çonte e derdhte në familjen e në qytetin e vet.

Përveç këtyne shkaqeve, që i apin lavdí qytetit të Korçës, m'u-duk se edhe natyra vetë, ashtu n'at mënyrë e stolisun e e vendosun, ka të bájë edhe shumë në shpirtin e në karakteristikën e atij qyteti.

Korçari nuk e ndien rreptésín e bumbullimavet, nuk e përgjon rrymën e përrojvet e të shenavet; atij nuk i a vrasin

sýnin as rrëmore, as humbnere, as thellina; anë e m'anë n'at fushë të rafshët e të lëmuet, sýni nuk ndesh ndër ferra as në kaçuba; as kamba ndër gurë e ndër balta; rreth e për qark naty-
ra e stolisun e e vendosun si një nuse, veshë e ngrehë për të ndejtë ashtu në nusí të vet përherë e pandërrueshme.

Sa do t'u-donte për t'i përshkrue rrethet e Korçës ! Ato katunde të bukura, të vendosuna andej e këndej fushës, me ato shtëpi të grumbullueme, si qyteza të vogla, stolija më e bukur e rrethit të Korçës, të bájne përshtypjen e një gjiri të kandëshëm nga pamja që lidhen e përpiqen me qytet, si të bájshin një hyllnajë me të. Mandej gjithë ai blerim në gjithë at naltësi ! Ajo temperaturë e paqët ! Ato rruga të gjána e të drejta, nëpër të cilat qyteti përpiqet larg e larg me banime, tue dhënë jetë e gjallëni ! Një natyrë, njëmend jo gjithaqë e fuqishme, por e ndejshme, e qetë.

Gati të njëjtën përshtypje më bëni mbrendë qyteti me ndërtesa. Jo shtëpi të mëdhaja, as të bukura fort; ashtu kishat, ashtu fabrikat, ashtu edhe ndërtesat tjera.

Mesatare të thuesh çdo gjá, por me vend, me rend e përpjesëtim, me njëfarë shije e simetrije.

35. LIQËNI I OHRIT

Dikur, desh Zoti, dhe u-kapëm në lak të Qafës së Thanës, pak gjá pa prendue dielli. Ç'pamje atëherë i u-shtrúe sývet tonë përpara ! Liqëni i Ohrit, që në të gjithë madhnin plumëçe të veten përfshihet prej së nalti me një të këqyrun sýni; malet përtej, të prarueme prej rrezevet të mbráme të diellit: Ohri në breg të Liqënit, n'anën e majtë tonën; Shën Naumi djathtas, e mandej në të dyja anët fusha, rudina, kodra, suka e në fund, larg, në një prospektivë të këthiellët, horizonti i hapët për një gjymës drite, të thuesh; kjo pamje më parashtrohesh prej atij laku të Qafës së Thanës sigurisht si njëna ndër më të bukurat e Shqipnis. Prej Elbasanit e në Qafë të Thanës e harrova të gjithë mërzin e rrugës para asaj mrekullije së paper-shkrueshme, asaj bukurije natyrore: saqë as s'e vuna ré rrugën që kishte bënë automobili prej majës së Qafës e deri mbi Lin - një fshat mu në buzë të Liqënit e njëshë rrânzës së një gjuhe toke, ëndë, si në të lakuem, thellë mbrenda ujit. N'at fshat zëshesh peshku aqë i përmendun i Liqënit t'Ohrit - sidomos një lloj troftash së vogla e me pikla të kuqe, të quejtun "koran". E kështu tue shkue gati gjithëkund buzës së Liqënit e tue u-përshkue nëpër do fshate tjera, automobili u-ndal në Pogradec: vend bukurí për të verue, pse kishte edhe do ndërtesa mjaft të mira.

36. GJIU I VLOËS

Gjiu i Vlonës është shumë i bukur prej natyrës e mjaft i hapët. Kur shtegtari i afrohet Vlonës me avullore, shef përpara ishullin e vogël e të thatë të Sazanit, një shkamb në hymje të grykës, i naltë 331 metra, i gjatë më tepër se dy milë e gjymës e me një sipërfaqe 950 hektarësh. Nga ana e djathtë e këtij ishulli, pesë kilometra larg, gjindet Kepi i Glosës a Linguetta, ku fillon Gjuha e Dukatit a si e quejtën Turqit Gadishulli i Karaburunit, që shtrihet, në gjasim të një hunde, rreth gjiut nga Jugu me një varg malësh së thata e të pabanueshme. Nga ana e majtë, në një largësi shtatë kilometrash është Kepi i Treportit me bregun e Artës. Prej Kepit të Treportit e deri te skelja e Vlonës bregu është të thuesh krejt ranishtë, plot me kënetë e vende-vende me togje të vogla rëne e me xunktha. Këndej pari janë kryporet e afër Kepit gjindet katundi i bukur i Artës me një moçal të madh plot peshk, n'anë të Veriut.

Prej limanit nuk shifet qyteti i Vlonës që gjindet më mbrendë, kund një dy kilometra larg, në rrënzë të disa kodrave, por duket mirë skelja me pak ndërtesa.

Përball, shtegtarit i bijnë menjherë në sy një rresht kodrash, shpatet e të cilave blerojnë prej ullijvet të mbjellun qysh në kohë të sundimit të Venedikut.

Në maje të një kodre më të naltë çon kryet një kështjell i moçëm, e pak më poshtë shifen shtëpit e bardha të qytetit historik të Kaninës, ku lindi e u-rrit Donika, e shoqja e Skandërbeut. Më përtej janë naltësit e Ujit të Ftofët, Mali i Shashicës, në zë për kullosë, e të tjera kodra të blerta mbi të cilat duken fshatet: Rradhima, e përmendun për mjaltë, e Tragjasi. Gju mbaron në fushë të Dukatit, një fushë e hapët dhe e frytshme, por pak e punueme, që shtrihet nën Qafën e Shën Gjergjit. Këtu ngrihesh, ndër kohë të herëshme, qyteti i Orikut e Rikua, gërmadhat e të cilit shifen ende sot aty-këtu.

Në këtë skaj të gjiut gjindet Pasha Limani, i cili ka një sipërfaqe shtatë a tetë kilometrash katrore e është strehë e sigurtë për anë e avullore, sepse e mprojnë malet e nalta të Çikës nga erënat e Jugut. Motit, që një skele tregtije me rëndësi e quhesh Porto Raguseo a Porto Reale. Gjiu i Vlonës është më tepër se dhetë milë i gjatë, është i gjënë pesë milë e një në shumë vende mrrin deri në 50 metra thellë.

Limani i Vlonës ka qenë fort i rrahun ndër kohët e herëshme. Rëndësinë e tij e kuptuen Romakët, Bizantinët, Normanët, Raguzasit e Venedikasit, të cilët për t'a pasë në dorë, për nevojët e veta ushtarake e tregtare, bënë lufta të padame. Vlona që shtegu më i afërm i ushtrivët të Romës për të kalue në Maqedonë, në Thesali, e për t'u shty deri në Bizanc. Në limanin e Orikut, Pål Emili ngarkoi ushtrinë e vet për n'Itali në vjetin 49 p.Kr., e përmbrenda këtij gjiu u-shqymën anët luftarake të Jul Cezarit prej ksistit, të birit të Pompeut,

në kohë të luftës civile. Republika e Venedikut e mbajti Vlonën nën sundim të vet deri me 1690 e limanin e forcoi me kështjell. Sot kanë mbetë si kujtim t'asaj kohe vetëm ledhet e vjetra të kështjellit të Kaninës e afër skeles së Vlonës kanë qenë deri tashti vonë muret e kështjellit të vjetër.

37. APOLONIJA

I rrethuem prej një muri të gjënë e me pyrgje, ngrihesh krenueshëm ky qytet i madh me shtëpi të panumërta, me kështjellin e vet të madhnueshëm, me faltore hartistike, me theatrin e vet të përmendun e me pallatet e bukura të qytetasvet. Rreth theatrit naltoheshin ndërtesa të mëdhaja; një shtyllë e një faltore janë rruajtë edhe në ditë të sotshme; prej kësaj shtylle ka marrë emnin katundi Shtyllas në Jugun e Pojanit. Një faltore e dytë ishte në Jug-Lindje të Pojanit, afër kasollet të mjerueme të katundit Kryegjata. Afër kronit, jashta murevet të qytetit, ishte një gjimnaz, e një vend gjimnastike, i rrethuem prej shtëpish për stërvitjen trupore të djelmohavet të qytetit. Më t'ishin përmendoret e gurta, që u-gjetën dhe gjinden në Pojan, nuk kishte për t'u-besue se një herë në këto fushë vetmitare e të mbulueme me kënetë, ka qenë një jetesë aqë e kandëshme, një përparim aqë i madh e një kulturë aqë e naltë.

I madh ishte n'at kohë kujdesi për të vdekun: çdo vorr kishte përmendoren e vet, madhsija dhe cilsija e të cilit mvaresh nga gjendja pasunore e çdo njeriu; kështu b.f. shifen sot në Pojan gurë të vogjël vorresh pranë përmendoresh të madhnueshme në trajtë tempujsh e shëjtnoresh. Mbi këto përkujtoare vaji, të parët e Shqiptarëvet për amshojshin të dashunit e vet me spikama ase me trupore. Për shembull mbi një spikamë, e cila paraqet derën e një shtëpije së pasun shifet i gdhënnun një djalë i ri, tue u-dá nga nana e baba të veshun në zi e me lotë ndër faqe. Një tjetër përmendore paraqet një burrë e një grue: afër burrit gjindet e gdhënnun një vegël muzikore, e cila na dishmon se muzika ishte e përhapun n'anën prendimore të gadishullit të Ballkanit.

Punëtorët, këpucëtarët, zdrukthtarët, i kishin të gdhënnun mbi gurët e vorrevet të veta veglat e punës; grat i kishin veglat e stolisjes. Në një gur vorri gjindet i pikzuem pranë një porte një burrë, i cili i shtrin dorën grues së vet. Në krye të portës, majtas e djathtas, janë pikzuem veglat e shkriimit të burrit.

Një veçansí ndër këto përmendore t'Apolonis janë pllakat e pingulta, të cilat n'anën e përparme janë të mbulueme me stolisje të bukura e të punueme me një mjeshtëri të posaçme si b.f. me floçka, me shtëzë përrallash (për shembull gjysma shqipe e

gjymşa luâ), me kunora, me drandofille, etj. Këto farë stolisjesh deri sot nuk janë gjetë n'asnjë qytet tjetër të botës.

Nji grup tjetër përmendoresh të Shqipërisë së mëtejshme sajojnë ato përmendore, që në qytetin Apolonë paraqitshin hyjnit e mythologjisë së vjetër; nji grup tjetër paraqet argtimet popullore të banorëve, si për shëmbull vegla theatri e më vonë ranihtën me shpatatarët e me luftimet e tyre kundër shtazëve. Por nga shumica e këtyne përmendoreve argtimesh, nuk përfundon se banorët e Apolonë merreshin vetëm me gjëna landore. Apolonija që edhe shpirtnisht e përparueme: aty gjindesh në kohën mbas Krishtit nji vend i përmendun studimesh, nji universitet, i cili ndiqesh prej djelmoshëve të Romës. Këtu në këtë "magna urbs et gravis" (qytet i madh e me rëndësi), Jul Cezari çoi për të bërë studimet, djalin e nipit të vet, perandorin e Romës, Oktavian Augustin, i cili mbas gjashtë muajsh, kur u-mbyt Cezari, u-nis prej këndeje për në Romë.

38. LIQENI I PRESPËS

Porsa të çfaqet pamja e liqenit të Prespës, si me magji të bërë për vete bukurija e natyrës së tij: bregore të vogla, luginë të gjelbrueme, vargje malesh maje maje edhe me rrëpina të frikëshme, të shef s'yni i habitun. Katundi Pustec zbardhon në buzë t'ujnavet, kurse gadishulli i bukur i gjiut të tij sikur të fton për të kallxue vjetërsin e vet të shumë vlefshme, kishën mijë vjeçare t'apostujvet Pjetër e Pål me gjithë afreskët shumë artistikë. Shpella, që struk kishëzën, është shumë madhështore edhe nën tmerin, që të shkakton të duket sikur të mbulon së nalti nji qiell i pafund prej shkambi.

Udhëtojmë gjatë rrugës Korçë-Manastir: për nji copë herë na zhduket pamja e liqenit e na rrëmben thellësija e madhe e luginës së Gllomboçit. Ecim për brinjë vneshtavet e që përsëri jemi në buzë të liqenit, te katundi Gllomboç. Asht ende mëngjes e dielli porsa ka dalë në horizont. Ndërkaqë përzihemi me peshkatarët që bëjnë me aqë shpirt treg për peshkun e zânun natën; kuajt janë gati; vetëm presin çmimin e prëm të peshkut për t'a çue ngarkesën në Korçë.

Nuk na durohet: hyjmë në lundër për nji shetitje në liqë. Barka lëviz qetsisht në thellësitë e ujnave, kurse përpara nësh horizonti zmadhohet e na derdh në sy madhështinë e liqenit: sa e bukur që duket ranishta! Fëmijët lakuriq zhyten n'ujë e shtrihen në ranishtë. Që edhe Zaveri i frikëshëm: duket nji gojë vigani i pangopun edhe duket sikur do të na përprijë prej aqë larg. Me anën e kësaj goje liqëni i Prespës nën Malin e Thatë përcjell ujnën e vet për në liqenin e Ohrit tue sajue burimet me ujë të ftofët të Shën Naumit. Në mes të liqenit

shofim si aní përrallore gadishullin e madh të Shën Merenës, që ruen në gjiun e vet dymëdhëtë kisha të vjetra, pemë të shumë llojshme edhe lendina të gjelbrueme. Përanësh, gjit e shumë të liqënit, si gjuhë e si gojë, futen në thellësit e tokës, kurse nga vargjet e Malit të Thatë, të Galicicës e t'Oros zgjatet mbrenda ujnavet si bisht i mufatun dhelpne, gadishulli i Bez-mishtit, si tavë e përmbysun gadishulli i Gllomboçit edhe si prefse thike ajo e Nivicës. Fusha e Resnës me qytetin e vet edhe katundet e faqes së Peristerit varg e varg të kapuna dorë për dorë na përshëndesin me mall mijë vjeçar. Mbrapa vargut t'Oros na fshehet liqëni i vogël me ishullin Hail, kryeqytet i njihershëm i mbretit Samuel. Përmbi të gjitha këto, sýni na tret nëpër shkambij të mëdhaj, nëpër gremina të frikëshme dhe shpesh e shpesh nëpër buzët e liqënit vrejme në trajtë harku shtresa gurore fare të bardha si gjerdana xhevahiri. U afrohe-mi brigjevet edhe nëpër shkambijt e tyne gjëjmë gomna të thella. Mâ tepër çudí: nëpër këto gomna të frikëshme, ku nuk mund të shkel kamba e njeriut pa rrezik të jetës, shofim të ngrehuna me mjeshtri të çuditshme, kush e di qysh kur e se si, kishëza. Për bríjë këtyne kishëzave gjinden gomna tjera, që janë përdorue dikur si vend banimi murgarësh.

Ndërsa sýni na i adhuron këto vjetërsí e këto afreskë artistikë shëjtnorësh, mendja pa dashë shfletëson të kaluemen historike të Prespës: në të dhattin e në të njimëdhettin shekull mbreti Samuel, i vjehrrí i Gjon Vlladimirit, këtu e rriti kunorën e ngadhënjimevet të veta e po këtu u-shue hylli i tij. Sot na vetëm mbi gjurmat e historís po shkelim: fleta vetvetiu mbyllet e bashkë me të treten përgjithënji ngadhënjime e humbje luftash, pallate madhështore, vlera artistike shumë të çmueshme me grumbujt e pa masë të murgarëvet e të fetarëvet të tjerë. Tashti vendi na paraqitet me mbeturinat e kishavet, me misticizmin fetar të shekujvet edhe me romanticizmin e pashoq të natyrës. E këthejmë drejtimin e lundrës për në tokë, por kurdoherë të përcjellun nga ledhatimi i pllumbavet, që na çfaqen pa pandehë fluturimthi prej çerdhevet dhe nga krenija e pácavet të bardhë, zotnuesit e ujnavet.

39. GOJDHANË MBI TOMORRIN

Ishte një herë një Zânë shumë e bukur e cila një ditë na u-takue me dy vllazën vigana, Tomorrin dhe Shpiragun. Sikurse ndodh shumë herë ndër gojdhâna dhe shpesh në të vërtetën, dy vllaznit ranë në dashuni të fortë në të; kjo dashuni i trazoi deri në fund zemrat e tyne, tue shkaktue një luftim t'egër vllá-vrasës. Tomorri tue pasë një shpatë të shkëlqyeshme, i rá vllait të vet në bríjë, dhe ky i fundit, tue genë i armatosun

me një topuz shumë të rëndë, i u-turr, tue i rá me furí. Zoti atëherë, i zemruem prej kësaj pamje dhe grindje së përgjakëshme, i këthen fajtorët në gur, tue i dënue me mbajtë ndër shekuj gjurmat e dukëshme të këtij luftimi të tmershëm. Kështu, vllai i madh Tomorri, i difton diellit brijët e veta të cop-tueme me plasa të pjerruna, dhe vllai i vogël Shpiraku, tregon hapsít e zeza të gropavet të veta. Mbassi shkaktarja e kësaj grindje së rreptë, Zana e bukur tërhjekse, nuk duhesh t'i shpë-tonte mënis së Zotit, ky e këtheu edhe këtë në një kodrinë gu-rore, mbi të cilën një ditë u-vunë gurë mbi gurë dhe u-ndërtue një kështjell i madh: kështjell që sot sundon mbi qytetin e vogël të Beratit.

Kjo është shkurtimisht gojdhâna që tregojnë me një frikë të fsheshët pleqt e vendit, tue i diftue dy majet që ngrihen me madhësi mbi luginën. Mandej tue e luejtë gishtin në drejtim të lumit Osum që e dán qysh me rrjedhën e vet t'argjandté qy-tetin e vogël, pleqt e vendit vijoje tue tregue se lumi që rrjedh qetsisht në luginën ndërmjet dy brigjevet të pyllzue, është i sajue prej lotëvet, që Zana e bukur është e dënue me të dardhi përgjithëmonë, si ndeshkim të fajit të vet.

Fantazija e flakët popullore e ka teprue tue krijue një gojdhânë e shprehur dhe dramatike. Por është e vërtetë se kjo pamje ka një fushë që të gjânë sa të lë të çuditun dhe të mall-ngjyem. Veçanërisht Tomorri që naltësohet me majet e mbulueme me borë, ndërmjet një blerimi lisash dhe pishash, paraqitet i vrânët dhe kërcnues. Asht mali më i naltë i Shqipnis së Jugut, dhe sajón njëfarë altari të shëjtë fetar dhe kombtar pa dallim besimesh dhe fisesh. Mbi majen e tij naltësohet ndërtesa e thijtë e një teqje, e pasun dhe kjo prej një rradhe gojdhânash luftarake, dhe këtu mbliidhen me 15 Gusht shtegtarë të krishtenë dhe muhamedanë, të vllaznuem prej një fryme së vetme besimi dhe vllaznijs kombtare. Mund të shtohet që Tomorri ka qenë ndër shekuj e është edhe sot simboli i bashkimit etnik i racës shqiptare; një embleme përfaqësuese dhe e pathyeshme, rreth së cilës populli shqiptar, trim dhe luftarak, ka kërkue pa dobi në të kaluemen për të mrrijtë at bashkim kombtar, që fatet e kundërta dhe pangopësija e politikanëve pa ndërgjegje, kishin pengue deri dje. Betimi për Tomorrin është për Shqiptarin një besë e pathyeshme, e lidhun në mprojtjen e Perëndis. Tomorri është një besim, një zakon i shëjtë, që vllaznon njerzit përtej kundërshtimevet fetare e fisesh.

Përbáll ngrihet Berati, një ndër kryevendet e Shqipnis, që tërhjek më tepër fantazin e turistit. Berati me shtëpit e tija të vogla dhe të bardha e me dritore të shumta përhapet mbi shtatë kodrina dhe në gryka t'errta të greminavet të pjerruna. Berati njofti çase lavdijs ushtarake dhe artistike; njoftimet më të sigurta shquhen në mesjetën e vonëshme kur Skandërbeu dhe Venedikasit u kundërshtuen Turqvet, të cilët e pushtuen në vjetin 1440.

Bizanti dhe Republika Venedikase kanë lënë gjurmat e veta, të cilat edhe sot qëndrojnë në pikturat, si edhe elementat

arkitektonik të disa përmendoreve të tyne, dhe ndërtuen e mere-
metuen fortesën e madhe që sundon mbi qytetin prej një naltësije
gurore. Qytetëthi i kështjellit, i rrethuem me ledhe të trasha,
ndonse ka qenë i shkatrruem prej egërsis së shekujvet, u ep
strehë 1500 frymëvet, si edhe disa kishave me një vleftë të
rëndësishme artistike. Një lagje e tănë, plot gjallëni dhe ngjy-
ra të ndryshme, mbështetet ke muret qindvjetore që na kujton
sulmin e madh t'armatavet turke, kurse në pjesën tjetër të ré,
mbi brigjet e Osumit, qëndron struktura e hollë dhe e hijshme
e një ure shtatë harqesh që thohet se është ndërtim venedikas.
Edhe këtu fantazija e popullit ka dashë t'a zbukurojë gojdhënë
e tij t'errët: në një gropë të rrethueme me hekura në mes t'urës
thohet se është vorrue një vajzë robneshë virgjin, që e lanë të
vdiste nga urija për të paqture zemrimet e Mumvet (zotavet të
rrëjshëm) që nuk do t'i lejojshin ndryshe njerzit për të shkelë
ujnat e lumit të shëjtë me kambët që mbajnë harqet e urës. Edhe
sot gjindet ndokush që ndër netë stuhije thotë se ndigjon gjâ-
mët e flis, e cila ndër shekuj rënkon vujtjet e veta.

40. BERATI

Prej mbramje mrrijtëm në Kosar ku edhe bûjtëm. Kët vend e
sajojnë disa kasolla të mbulueme me kashtë, një shtëpi e pasun,
e ndërtueme mirë dhe një shkollë e ndërtueme në maje të një ko-
dre, e cila, e hangun prej Devollit, lëshohet në një nënë anë thik
teposhtë nga lumi. Në na lanë t'a kalojshim natën n'at shkollë.
Drita, sado e marrtë e mbrâmes, na lënte të dallojshim prej
dritorevet shumë bukurí natyre përreth asaj kodre: N'anë të
Lindjes kodrat n'anën e andejshme të lumit, që dukeshin si
kambët e një shkalle që ngjitet madhnisht e të çon fill nga
Tomorri i madhnueshëm, aqë në zâ sidomos në kohë t'Ilirëvet,
që me majen e vet, Tomorricën, kapet në një naltësi 2400 me-
trash. Qielli i praruem andej nga Prendimi, e kodrinat e ulta
të qesin ndër mend detin e afërm, e për klimë t'âmbël, të flet
qetsija e natës e qiparisat e shpeshët që rriten ndër ato ana.
Nga Jugu shtrihet lugu i hapët i Osumit, rrethue prej malevet
të Veriut t'Epirit, majet e të cilave shifen të mbulueme me
borë. Nëpër blerime të një lugine, kund një njizet kilometra
larg nesh, sýni, tue e përshkue errësinën e natës dallon një
shëj të bardhë, një kunorë të ndritshme, një vegim nate në
bujtinë tonë.

Të nesërmen, që qe një ditë shumë e bukur, një ditë e kandë-
shme prendvere, kaluem me kuaj në një vá ujin e Devollit e

e mujtëm kështu të shtÿheshim nga Berati, ku mrrÿjtëm njaty prej mesdite. Rruga lakon majtas përreth njasaj naltësije, që me mure të madhënueshme të veta përshëndet më së pari çdo shteggtár që të mrrÿjë në kët qytet.

Brijë kështjellit shtrihet pjesa e moçme e qytetit, me oborre të rrethueme me mÿr e me minare të shpeshta...

Lumi Osum e dán Beratin e vjetër që ásh n'anë të djathtë, prej Gorice, që ásh pjesa e ré. Ndër të dyja anët vëmë ré kódra, që ulen thik teposhtë deri në breg të lumit, veshë me shtëpí, fort afër njána me tjetrën, të tána të bardha, për sÿ, fort të pëlqyeshme, me dritore të panjehuna, që duken porsí sÿ që kënaqen me gjithë at bukurí natyre; ndërmjet shtëpivet tuba landësh gjithëfarësh, në mes të cilave dallojmë disa kisha orthodokse e má rrallë minare xhamísh.

Mbi shtëpí që naltohen fill njána mbas tjetrës n'anë të djathtë të bregut zotnon me nji madhëní të pashoqe kështjelli i moçëm, që me mure të veta rrethon pjesën má të vjetër të qytetit. Kështjelli qe ndërtue në fillim të 13tit qindvjet, kohën e dhespotit t'Epirit, Mikel Komnenit, pse edhe gërmat e para t'emnit të tij gjinden t'amshueme ndër mure të tija. Kështjelli qe ndërtue për rojë të vendit e për t'u bâ báll ushtrivet anmike që kurdoherë mund të lëshoheshin për t'i pushtue ato vende aqë të bukura e të pasuna. Por kjo ndërtesë nuk u-krye atëherë rishtas, por u-ngreh tue u-bâ përmirësime në kështjell që gjindesh aty përparandej, pse historija e kështjellit kapet qysh prej kësaj kohe deri në má se nji mijë e pesë qind vjetë para.

Qyteti i forcuem Antipatrea mbi Apsus (Osum) t'epërm, që përmendet prej Polybit në histori të së dytës luftë punike, nuk mund të jetë tjetër veç Berati i sotshëm, e kjo punë mund të vërtetohet edhe má fort tue lexue diftimet karakteristike që gjinden në Livius mbi qytetin Antipatrea. Të shumta qenë sulmet anmike, të cilave i u-desh këtij kështjelli t'u bante báll, sidomos në kohë të mesme. Ky kështjell i bëni báll lumnisht njaty nga gjyma e të 13tit shekull, për njimëdhetë vjetë rresht, kryetarit ushtarak Sullë, i cili qe çue prej Karlit. t'Anjou. Kur nji qind vjetë má vonë u-afruen ushtrit e hânës së kuqe, i u-duel këtyne t'a pushtojshin "Kështjellin e bardhë" vetëm mbas sa e sa vjetësh luftimesh. Në kët kohë qe ndërtue edhe pjesa e fundshme e qytetit, n'anë të djathtë të lumit.

Lambertz-i, nji filolog, e që ásh marrë me çashtje shqip-tare difton mbi ndërtesë të Kështjellit të rí në kohën e Mikel Komnenit, nji përrallë fort të bukur: fuqí të panjoftuna të natyrës e kundërshtojshin fort në ndërtesë të murevet. Muret e tremet e ndërtueme ditën, shkatërroheshin natën. Pra mbas këshillit të nji punëtori, u-vendos të merresh nji grue që të kishte nji fëmijë për gjiu për t'a ndrÿ mbrendë. Kështu edhe qe bâ. Grueja, e cila së pari at punë e muer porsí nji lojë, që dojshin të bâjshin punëtorët, muer vesht mandej se ata e kishin

përnjimend e së lypesh vdekja e saj për shpëtim të qytetit. Me lotë për faqe u lypën atëherë një nderë më të mbrâmen, që t'i lëshesh çelë në mur një dritore e vogël, nëpër të cilën mund t'a shujtonte fëmijën e vet. Dishiri i qe çue në vend asaj grueje e kështu mujt i kjo t'a mbante fëmijën e vet që u-rrit e u-bâ djalë i fortë. Edhe sot, kështu thotë përalla, muret pikojnë "qumësht" - që nuk është së mbrâmi tjetër veç njato pikla uji që lëshon lagështina e murevet e të cilat nga përshkohen nëpër gëlqere, dalin të bardhëmta! E kur ndo një grue prej Beratit nuk ka gjë me se t'a ushqejë fëmijën e vet, merr një copë bukë, lë të derdhet mbi të disa pika "qumështi", ha bukën e kështu sherohet prej lëngate...

Të pamit e qytetit të Beratit duket edhe më karakteristik sidomos nëpër Tomorr, i cili ndërmjet kodravet ngjitet madhënisht nga qielli. Asht për t'u-bindë nga shef njeriu gjith at mal, mbulue të shumtën e herës me borë, ku rrallë fort mund të shikasi kamba e bariut, e ndigjojmë mandej popullin tue rreshtue mbi të gjithëfarë përrallash. Deti, fushat e malet, që janë elementat më të parë që trajtojnë tokën shqiptare, alegorizohen, paraqiten në trajtë të njerëzvet a të hyjnivet që, si mendojnë disa në popull, zotnojnë mbi vullnet a mbi fate të njeriut.

Sikurse Olimpi i Helenëvet përmbledh në vetvete hyjnit e tyne, kështu mbahet edhe Tomorri si kryetar hyjnisht e quhet "Baba-Tomorri", emnin e të cilit e përdorojnë Shqiptarët e këtyne krahinave edhe ndër bë që bëjnë. Borën që mbulon majen e malit e mbajnë për pëlhurë me të cilën mbështillet "e bukura e dheut". Baba Tomorri e ka rrujtë shumë herë e me dobë qytetin e Beratit prej furijs anmike. Edhe sot, Shpiragu, një mal në Jug-Prendim të Beratit, i naltë 1207 metra, ka në ball shëjet e varrëvet që me një këmesë të veten i shkaktoi hyjnijs e her-shme, kur u-matën në luftë në një trazim që patën ndërmjetvedit, pse si njëni ashtu edhe tjetra donte t'a mbante qytetin për vete.

41. NJI KREMTIM N'ELBASAN

Çdo vjetë bëhet me 4 Qershuer, në Manastirin e Shën Gjon Vladimirit, një kremtim për kujtim të këtij Shëjti.

Ky manastir, i ndërtoem në majen e një kodrine së bukur, ndërmjet ullishtavet shekullore dhe në bregun e djathtë të Kushës, degë e lumit Shkumbi, i kalon, për rëndësin e tij artistike, të gjitha manastiret e Shqipnis së mesme. Trupi i Shëjtit pushon nën Kishën, e cila ishte një tempull pagan, dhe simbas trí mbishkrimevet, në latinishte, greqishte dhe sllavishte, u-rindertue prej Karl Topis, zotni i plotfuqishëm i Durrsit dhe i Elbasanit i cili e përdoroi për hyjnderimin e krishtenë.

Gjon Vladimiri ishte princi i Krajës, një bashtinë n'afërsit e liqenit t'Ohrit. I hijshëm dhe guximtar, gëzonte një nderim ndër vasalët e tij. Ai u-dha mbas veprave të mira dhe u-bâ engjulli mprojtes i krahinës mbarë. Popullorësija dhe dashunijsa me të cilën të gjithë e rrethojshin, ngjalli një smirë ndër fuqit e mëdhaja dhe në 1016 Gjon Vladimiri u-vrâ prej kurnatit të vet Vladislav, mbret' i Bullgarëve t'Ohrit. Trupi i tij u-vorros në Kishën e Shën Mris në Krajë. Mbas vdekjes së tij, populli i muer eshtnat e tij dhe i naltësoi në nderimet e altarit.

Në 1215 dhespoti i Epirit, Mikel Komneni, e shpërnguli trupin e Shëjtit, në vijim të një luftimi kundër Sllavëve, në Durrës dhe prej këndejs në manastirin ku gjindet sot. Kjo punë vërtetohet prej atyne dy shkrimeve që gjinden në derën e kishës.

Dy a tri ditë para datës së caktueme, Manastiri i Shën Gjonit është vend i një shtegtijsë së vijueshme pa dallim feje dhe seksi, t'ardhun nga të gjitha anët e Shqipnís.

Përveç pjesës fetare, çfaqjet marrin një trajtë feste popullore me këngë dhe këcime që zgjasin deri n'orët e vona të natës. Këto çfaqje shoqnohen prej orkestrave të vogla popullore që çdo grup i thjeshtë kujdesohet t'i sjelli me vete.

Me përjashtimin e atyne që vijnë apostafat për të qenë pranë në ceremonin, me shumicë janë edhe të sëmundit që e kalojnë natën ndërmjet ditëve 3 dhe 4 Qershuer nën harkun ku gjindet trupi i Shëjtit.

Në mëngjesin e 4 Qershorit, turma mbliidhet përpara kishës tue pritë nxjerrjen e trupit. Në 11 fillon korteu i prim prej priftënvët, mbrapa të cilëve vjen trupi i Shëjtit i bajtun prej fisnikëve të vendit. Mbas plotësimit të qarkullimit rreth mureve të Kishës, ceremoni që zhvillohet në mes të një nderimi të devoçëm të popullit, procesjoni drejtohet përsëri nga Kisha.

Në vijimin e procesjonit, populli shtyhet, tue e mbajtë bindin e duhun, që t'a përkasin me rubat e veta trupin e Shëjtit, sepse është një bindje e përgjithëshme që kjo sjell fatbardhësi.

Vallet dhe këngët popullore vijojejnë mbas ceremonis deri n'agim.

42. GJIROKASTRA

Gjetëm në Gjirokastër një çkelqim të çuditshëm dhe një ngjyrë të veçantë shumë, për të vënë re. Nuk kujtoj se mund të ketë ndonjë tjetër qytet në botë si Gjirokastra. Duket këtu-këtje sikur është Mbretrija e së Bukurës së Dheut - një mbretëri pakëz e lodhur, e cila ka parë ditë më të pëlqyera. Magjijsa më tërheqëse e Gjirokastrës ndodhet n'atë anë të qytetit që është larguar

nga tregu. Në gjithë këto të përpjeta qëndrojnë shtëpi me tri kate, dhjetë dritore gjatë ballit, qoshke dhe ballkone me strehë aq të gjëra sa duket sikundër janë hedhur jashtë murevet, dhe çdo shtëpi e madhe me kopësht është e rrethuar me muret e saja. Pallatet janë të pikturuara me zbukurime të tjera; numri i madh i shtyllave të ballkoneve të thella janë gdhendur me dorë, tavanet e ballkoneve janë të lara me flori dhe të pikturuara, siç janë edhe kubetë dhe parmakët, dhe njëzet vjet me radhë, gjithë këto bukurira janë lënë pa kujdes, koha ka hedhur përmbi 'to një ngjyrë vjetërije dhe pleqërije të shpejtuar. Kështu mund të bëni me mendjen tuaj një fytyrë të këtij qyteti me hije të çuditshme.

43. DITA E VERËS

Ç'është Dita e Verës ? Është dita në të cilën stërgjyshërit tanë, kur s'kish lindur edhe krishtërimi, kremtojin bashkë me Romakët dhe me Grekët e vjetër, perendit e lulevet, të shelgjevet. Kur çkrin dimëri, kur qaset vera e buzëqeshur, e hollë dhe e gjatë, si në pikturë të Botticelli-t, zemra e njeriut çkarkohet nga një barrë, shijon një qetësi, një lumtësi t'ëmbël. Në këtë gëzim, stërgjyshërit tanë ndjejnë një detyrë t'u falen perendivët që sillnin këto mirësira. Dhe ashtu leu festa hirëplote që e quajmë Dita e Verës.

Në pakë ditë, në Shqipëri, besnikët e funtmë të paganizmit, besnikë pa dashur dhe pa dijtur, do të rrethojnë me verore*degët e thënavet, të dëllinjave, të dafinave, të gjithë shelgjeve të nderuara. Do të këputin degë të gjelbëra dhe t'i vënë përmbi kryet e shtëpive.

Të mos i lëmë të humbasin këto festa të vjetra të racës sonë. Nuk i bëjnë dëm njeriut. Sjellin një gëzim të kulluar në shtëpi. Në një vënt ku jeta e të vegjëlvët është aq e trishtuar, djelmurija dhe vajzat kanë një rasë të rrallë për t'u-dëfryer. Për të mëdhenjtë, Dita e Verës ka një shije poetike të hollë e të rrallë.

*verore: gjalmë pëjsh të kuq e të bardhë që lidhin fëmijët në dorë ditën e parë të Marsit e kur vijnë dallëndyshat, i hjedhin mandej mbi degët e dafinave e të drandofillevet tue u këndue kangën:

Moj dallëndyshe
faqekuqe
Buzëbubuqe:
Sqep gjëlpërë,
Bisht gërshtë !

Na këtë gjalmë të gjërë,
Shpër-e në det
Sillna në shëndet.

